

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง "การศึกษาการใช้ภาษาพูดในชั้นเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีการนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

คุณลักษณะของครู
การใช้ภาษาพูดของครู
ความสำคัญของการใช้ภาษาพูดของครู
ปัญหาการใช้ภาษาพูด
ปฏิสัมพันธ์ทางวาจาในชั้นเรียน
การสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียน

คุณลักษณะของครู

ครูมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญคือ ให้ความรู้ทางวิชาการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ตลอดจนการอบรมสั่งสอนนักเรียนให้เป็นคนดี และสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการอบรมสั่งสอนของครูจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการเรียนมากน้อยเพียงใดนั้นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ก็คือ ตัวครูเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะอุปนิสัยใจคอ ทักษะคติ จิตสำนึก และมโนธรรมส่วนตัวของครู (ปรัชญา เวสารัชช์, 2527) งานของครู เป็นงานสร้างคน สร้างชาติ ครูจึงต้องเป็นมันสมองของประเทศ บุคคลที่จะมาเป็นครูจึงควรมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีบุคลิกลักษณะที่เหมาะสมกับความเป็นครู (สุชาติ สังข์รุ่ง, 2530) ดังนั้นคุณลักษณะของครูจึงเป็นสิ่งสำคัญซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูไว้ดังต่อไปนี้

พนัส หันนาคินทร์ (2524) ได้กล่าวถึงครูที่ดีในทัศนะของนักการศึกษาว่า จะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะส่วนตัว มีความประพฤติดี สติปัญญาสูง สุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี รูปร่างหน้าตา และบุคลิกลักษณะดี มีความตรงต่อเวลา มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน มีความสามารถในการพูด

2. คุณลักษณะทางด้านงานอาชีพ มีความรู้ในวิชาที่สอน มีความรู้ในวิธีสอน มีความคิดริเริ่ม มีความสนใจต่องานอาชีพ มีความสามารถในการดำเนินการสอน มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น

ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2524) และบันลือ พุกกะวัน (2525) มีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูประถมศึกษาที่ดีว่าจะต้อง

1. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครูรักและยึดอาชีพในการอบรมสั่งสอนแก่ผู้เรียนทุกวิถีทาง

2. มีฐานความรู้ในวิชาครู และวิชาสามัญเป็นพื้นฐาน

3. มีบุคลิกภาพดี ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา การแต่งกาย น้ำเสียงเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์และผู้ปกครองในชุมชน

4. มีอารมณ์ขัน ร่าเริง และสุขภาพ สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนได้ดี

5. มีมนุษยสัมพันธ์ดี รู้จักใจของเพื่อนมนุษย์ ผู้เรียน และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและตามลำพังได้

6. มีความเมตตา เห็นใจ เข้าใจ ให้ความยุติธรรมต่อศิษย์ผู้เรียนโดยคิดเสมอว่าศิษย์เป็นญาติพี่น้องของตน

7. มีคุณธรรม ทั้งประพฤติเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์

8. มีเชาวน์ ปฏิภาณ สามารถแก้ไขปัญหาในการสอนและการอบรมสั่งสอนศิษย์

9. มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังข้อคิด คำวิจารณ์ของผู้อื่น

10. มีความรักความก้าวหน้าในอาชีพ หมั่นศึกษาหาความรู้ เข้ารับการอบรมในวิธีการที่จะช่วยขยายประสบการณ์ของศิษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น

11. มีศิลปะในการสร้างความบันเทิง เล่านิทาน ซึ่งเป็นเครื่องมือประกอบการที่จะใช้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้ดี

คุณลักษณะของความเป็นครูในด้านรูปลักษณ์ (Appearance) ตามที่ สุมณ อมรวีวัฒน์ (2534) ได้กล่าวถึงมี 7 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. สดชื่น แจ่มใส สะอาดตา (Pleasant) ครูมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง แต่งกาย สะอาด ยิ้มแย้มแจ่มใส
2. ตื่นตัว หนักเอาเบาสู (Alert) ครูต้องเป็นคนที่สนใจใฝ่รู้ ตื่นตัว กระฉับกระเฉง รับรู้ข่าวคราว เฝ้าดูความเปลี่ยนแปลง และผลงปัญหาที่เกิดขึ้น
3. มั่นใจในตนเอง (Confident) สามารถแสดงออกโดยใช้ภาษาที่ถูกต้องแสดง ความคิดเห็น ที่สนับสนุนหรือตอบโต้อย่างมีเหตุผล
4. ครอบเนื่องจากได้อ่านมากฟังมาก (Well informed) ครูต้องเป็นคนที่รอบรู้ ข่าวสาร เหตุการณ์ ปัญหาของสังคม รู้จักใช้วิจารณ์งานวินิจฉัยตามความรู้และประสบการณ์ ของตน
5. เป็นกัลยาณมิตร (Friendly or being intimate friend) มีน้ำใจ มีความใกล้ชิด ผูกพันกับศิษย์และเพื่อนร่วมงาน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีทักษะทางสังคมเป็นที่รักไว้วางใจ
6. ฉลาด (Intelligent, Clever) ครูสามารถใช้ภาษาโต้ตอบกับผู้อื่นได้อย่าง ถูกต้อง รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ได้เข้าใจรวดเร็ว
7. สุภาพ (Courteous) มีกิริยาที่เหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ไม่พูดจาล่วงเกิน และก้าวร้าว

คุณลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของ สุรินทร์ สรสิริ (2515 อ้างถึงใน สุภาพร สุชี, 2529) และยนต์ ชุ่มจิต (2531) มีดังต่อไปนี้

1. บุคลิกภาพดี บุคลิกภาพที่ดีของครูในที่นี้ หมายถึง บุคลิกภาพทั้งกายและ จิตใจ เช่น รูปร่างหน้าตาดี ท่าทางสง่าผ่าเผย แต่งกายเรียบร้อย พูดจาสุภาพออกเสียงชัดเจน สงบเสถียร มีลักษณะเป็นผู้นำ
2. คุณสมบัติส่วนตัวดี เช่น สติปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้กว้างขวาง เชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระตือรือร้น และสุขภาพอนามัยดี
3. ความสามารถในการสอนและการปกครอง หรืออาจพูดอีกนัยหนึ่งว่า สอนดี และปกครองนักเรียนได้ดี เช่น อธิบายได้แจ่มชัด เด็กปฏิบัติตามได้ สอนแล้วเด็กสามารถคิดแก้ ปัญหาต่าง ๆ ได้ สอนสนุก และสามารถปกครองนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยตลอดเวลา
4. ประพฤติดี เช่น ละเว้นการกระทำที่เป็นอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่เป็นกาย สุจริต วจีสุจริต และมนสุจริต

5. มีจรรยาบรรณครู และคุณธรรมสูง เช่น ซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ เสียสละ มีเมตตา ยุติธรรม มานะอดทน

6. มนุษย์สัมพันธ์ดี กล่าวคือ มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกฝ่าย เช่น กับเพื่อน ครู ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียน

และพนม พงษ์ไพบูลย์ (2537) ได้กล่าวถึง งานวิจัยของกองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับพฤติกรรมของครูในอุดมคติของนักเรียนระดับ ประถมศึกษาว่า นักเรียนอยากได้ครูใจดี ครูที่ไม่ดุ ไม่ตีนักเรียน รักนักเรียน พุดไพเราะ ครู ที่สอนเก่ง ครูที่เป็นคนดี ครูที่มีความเมตตากรุณา รักเด็ก สงสารเด็ก เข้าใจเด็ก ช่วยเหลือเด็ก ไม่โกรธง่าย มีความยุติธรรม ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์ดี

นอกจากคุณลักษณะของครูตามทัศนะของนักการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระเทพวาที (2533) และ พระราชธรรมนิเทศน์ (อ้างถึงใน นัยนา ชุมทรัพย์, 2536) ยังได้ กล่าวสอดคล้องกันถึง ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครูอาจารย์ว่าพึง ประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติดตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

1. ปิโย คือ การทำตัวให้เป็นที่รักแก่ศิษย์ โดยการเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ผู้เรียนอยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

2. ครุ คือ การเป็นบุคคลที่หนักแน่น ใจดีใจมั่นคง ประกอบด้วยความรู้ น่าเคารพ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. ภาวนีโย คือ เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความประพฤติดีงาม มีความรู้จริง ผีกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องเคารพเอาอย่าง ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

4. วัตตา คือ เป็นผู้เฉลียวฉลาดในการใช้คำพูด รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนักขโม คือ มีความอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา คำซักถาม ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. คัมภีร์จะ กะถัง กัตตา คือ กล่าวชี้แจงหรือถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ สอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งได้

7. โน จัฎฐาเน นโยชเชย คือ การรู้จักแนะนำศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควรไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเหลวไหล

กล่าวสรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูตามแนวคิดของนักการศึกษาในด้านบุคลิกภาพ ครูควรมีบุคลิกภาพที่ดีทั้งกายและจิตใจ ในด้านการเรียนการสอน ควรมีความรู้ที่ลึกซึ้ง มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้โดยใช้ภาษาพูด อธิบายได้แจ่มชัด ด้านความสัมพันธ์กับนักเรียน ควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน มีความสุภาพอ่อนโยน เข้าใจและเป็นกันเองกับนักเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของครู

นันทนา ยันศิริ (2518) ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารเกี่ยวกับขอบเขตหน้าที่และเกณฑ์มาตรฐานของครูประถมศึกษา พบว่า ครูประถมศึกษาที่ดีควรมีความรู้และทักษะในด้านการเรียนการสอน เช่น จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา หลักสูตร จิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก และทักษะที่จำเป็นมากที่สุดคือ ทักษะในการเตรียมการสอนและทำบันทึกการสอน พูดจาชัดเจน ฟังเข้าใจง่าย ตรวจงานอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้

กรมการฝึกหัดครู (2518), วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (2518), เฉลียวบุรีภักดี และคณะ (2520) (อ้างถึงในกนกรัตน์ พรประเสริฐ, 2531) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของครู ผลการวิจัยสรุปไว้สอดคล้องกันว่า ครูควรมีความรู้ดี สอนดี สามารถใช้ภาษาถ่ายทอดความรู้ได้ดี มีเสียงพูดชัดเจน ใช้คำพูดไพเราะ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน มีอารมณ์ขัน มีความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน ให้คำแนะนำช่วยเหลือเมื่อนักเรียนประสบปัญหา ตลอดจนมีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ

วันดี วุฒิโภาค (อ้างถึงใน สุทธาสนี วิเวกานนท์, 2538) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องคุณลักษณะของครูอนุบาลในทัศนะของ ครูใหญ่ ครู และผู้ปกครองในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่จำเป็นมากสำหรับครูอนุบาลมีดังต่อไปนี้

1. ต้องรู้จักการจัดห้องเรียนให้มีสภาพสนองต่อความต้องการของนักเรียนทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และปัญญา
2. ใช้ภาษาชัดเจน พูดจาสุภาพเรียบร้อย ใช้คำพูดที่เหมาะสมกับนักเรียน

3. ให้ความสนิทสนมแก่นักเรียน รักและเมตตาแก่นักเรียนโดยทั่วหน้า
4. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู
5. ให้เกียรติครูด้วยกัน
6. รักษาความลับของศิษย์ ผู้ปกครองและเพื่อนร่วมงาน
7. มีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ในงานของตน
8. มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม

เสน่ห์ จามริก, เสรี วงษ์มณฑา และพระราชมนี ได้ให้สัมภาษณ์ ครีสมร พุ่มสะอาด (2530) เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดี ดังนี้

1. ต้องมีความรู้ในด้านวิชาการทั่ว ๆ ไปที่จะสอน และวิชาครูอย่างกว้างขวาง และทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม

2. มีเทคนิควิธีและความสามารถในการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาในการถ่ายทอด มีความเอาใจใส่ และสามารถสอนให้นักเรียนนำวิชาความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. มีคุณสมบัติส่วนตัวที่ดี มีคุณธรรม มีศีลธรรมจรรยาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและคนทั่วไป มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นบุคคลที่มีลักษณะของกัลยาณมิตร ซึ่งได้แก่ มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่เบียดเบียนใคร มีเหตุผล ละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง

4. ครูต้องมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยต้องเป็นผู้นำทั้งด้านความรู้ การปฏิบัติตน การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือให้คำแนะนำและแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อชี้แนะประชาชนและให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าทันต่อความเจริญและการเปลี่ยนแปลงของสังคม

และจากงานวิจัยภายในประเทศ กองมาตรฐานวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของครูตามจรรยาบรรณและวินัย ตามระเบียบประเพณีครู พ.ศ.2526 พบว่า ครูที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้ คือ

1. มีความรู้ดี มีการค้นคว้าหาความรู้และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อยู่เสมอ
2. สอนดี สามารถใช้ภาษาได้ดี มีเทคนิคในการโน้มน้าวจิตใจคนและสามารถประพฤติปฏิบัติตามให้เป็นแบบอย่างได้ ไม่เพียงแต่พูดอย่างเดียว

3. สุขภาพดี รู้จักป้องกันโรคติดต่อ งดเว้นสิ่งเสพติดทั้งปวง ไม่เสเพล และรู้จักรักษาอารมณ์ให้มั่นคง

4. ประพฤติดี ซื่อสัตย์ เทียงธรรม มีเมตตา ชยันอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง

5. มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มีเหตุผล กล้าทำ กล้าเผชิญความจริง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

จากแนวคิดของนักการศึกษาและจากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าคุณลักษณะของครูที่ดี ต้องมีความรู้ในวิชาชีพของตน มีทักษะในการสอนดี รู้จักนำเทคนิคใหม่ ๆ ไปใช้ในการปรับปรุงการสอน มีความสามารถใช้ภาษาเพื่อการถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนได้ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนได้

สำหรับลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของชาวต่างประเทศนั้นมีผู้กล่าวไว้หลายท่านดังต่อไปนี้

ฮิกเนท (Hignet, 1951) และ ดันฮิล (Dunhill, 1965) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า บุคคลที่จะเป็นครูควรมีบุคลิกเป็นตัวของตัวเอง มีความรู้และรักในวิชาที่สอน รักเด็ก มีมารยาทอ่อนโยน มีน้ำเสียงน่าฟัง มีใจเมตตากรุณา และมีอารมณ์ขัน

กิบสัน อาร์ โอลิเวอร์ และ ฮันท์ ซี ฮาร์โรลด์ (Gibson R. Oliver and Hunt C. Harold, 1965 อ้างถึงใน สุภาพร สุชี, 2529) มีความเห็นว่า ครูที่มีความสำเร็จในการทำงานหรือเป็นครูที่ดีได้ต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ รวม 14 ลักษณะ คือ

ก. ความรู้ (Knowledge)

1. มีความรู้ในด้านวัฒนธรรมและตนเองมีวัฒนธรรม
2. รู้เรื่องที่สอนเป็นอย่างดี และเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในสายวิชาของตน
3. มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก และพัฒนาการของการเรียนรู้
4. มีความรู้ในการปฏิบัติงานครู ได้แก่ การมีเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ

ข. ทักษะ (Skill)

1. มีทักษะในการใช้ภาษา ทั้งภาษาเขียน และภาษาพูด ทำให้เด็กเข้าใจง่าย
2. มีทักษะในการเข้ากับคนอื่นและมีมนุษยสัมพันธ์ดี
3. มีทักษะในการค้นคว้าวิจัย เพื่อหาความรู้เพิ่มเติมและหาทางแก้ปัญหาอย่างถูกต้องวิชา และตรงกับข้อเท็จจริง

4. มีนิสัยรักงานครู

ค. ความสนใจ (Interest)

1. สนใจนักเรียน
2. สนใจวิชาที่ต้องสอนทุกวิชา
3. สนใจที่จะสอน
4. สนใจโรงเรียนและชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียน
5. สนใจที่จะร่วมมือกับเพื่อนร่วมอาชีพครู
6. สนใจที่จะพัฒนาวิชาชีพครูให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สมาคมครูในมลรัฐแมรี่แลนด์ (Maryland) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการออกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับคุณลักษณะความสามารถของครู (The Characteristics of the Competent Teacher in Har Ford Country) เพื่อประเมินผลการทำงานของครู 6 ประการคือ (A Statement of the Harford Country Teachers' Association Bel Air, Maryland, 1973, อ้างถึงใน สุภาพร สุชี, 2529)

1. บุคลิกภาพ เช่น ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ เชื่อมั่นในตนเอง รู้จักกาลเทศะ เข้ากับคนได้ทุกลักษณะ เป็นต้น

2. การปฏิบัติงาน เช่น ทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตรงเวลาเสมอ สอนเด็กและปกครองชั้นได้ดี รู้จักเด็กเป็นรายบุคคลดี ตรวจงานสม่ำเสมอ รู้จักใช้ประโยชน์จากบุคคลในวงงานของตน เป็นต้น

3. การสอน เช่น เตรียมงานสอนประจำสม่ำเสมอ สอนนักเรียนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน ให้นักเรียนรู้จักช่วยตนเอง มีเสียงดังฟังชัด ใช้ภาษาถูกต้อง เป็นต้น

4. ความรับผิดชอบในอาชีพ เช่น มีความสัมพันธ์กับนักเรียนในด้านจริยธรรมเป็นอย่างดี ภูมิใจในอาชีพครู เอาใจใส่ต่อการพัฒนาการของเด็กเสมอ ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนร่วมงานผู้บริหาร เคารพต่อเสียงส่วนมาก เป็นต้น

5. การแสวงหาความรู้ เช่น มีความเป็นเลิศในสาขาวิชาการของตน มีใจใฝ่หาความรู้ต่อเนื่องตลอดเวลา เข้าใจจิตวิทยาการเรียนรู้ คึกขำจุดประสงค์ของวิชาที่สอนให้เข้าใจได้ดี เป็นต้น

6. ความสัมพันธ์กับชุมชน เช่น เข้าใจปัญหาของท้องถิ่นดี รู้จักหน้าที่ของพลเมืองที่ดี เข้าใจส่วนบกพร่องของโรงเรียนเกี่ยวกับชุมชน เคารพความเห็นของชุมชน ติดต่อชุมชน สม่่าเสมอและให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียน เป็นต้น

จากคุณลักษณะของครูในภาพรวม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ที่เป็นครูจะต้องมีคุณลักษณะเพียบพร้อมในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งเจมส์ อี ไวแกนด์ (James E. Weigand, 1977) กล่าวถึงทักษะพื้นฐาน 7 อย่างที่จะส่งเสริมสมรรถภาพในการเป็นครู คือ

1. ทักษะในการประเมินลำดับขั้นพัฒนาการสติปัญญาของเด็ก
2. ทักษะในการเขียนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. ทักษะในการเสริมแรงจูงใจ
4. ทักษะในการจัดลำดับขั้นการสอน
5. ทักษะในการใช้คำถาม
6. ทักษะในการวัดและการประเมินผล
7. ทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์

แม้ว่าการสอนเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำให้ดีได้ครบถ้วน แพททิเซีย มิลเลอร์ (Patricia Miller, 1987) จึงได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดี 10 ประการ ในทัศนะของนักเรียนดังนี้

1. ครูต้องมีความกระตือรือร้นในการสอนตลอดเวลา
2. ครูต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. ครูต้องมีจังหวะขั้นตอนในการสอนที่ดี และมีอารมณ์ขัน
4. ครูต้องเป็นผู้มีความท้าทาย
5. ครูเป็นผู้ให้กำลังใจเด็ก ให้การยกย่องชมเชย
6. ครูควรให้ความสนใจเด็ก เอาใจใส่เด็กเท่าเทียมกันทุกคน
7. ครูควรมีทักษะในการใช้ภาษา พูดอธิบายถ่ายทอดความรู้ได้
8. ครูควรให้ความเป็นกันเองกับนักเรียน
9. ครูควรเสียสละเวลาให้กับนักเรียน
10. ครูควรเป็นผู้เก็บอารมณ์ เก็บความรู้สึกรู้สึกได้ดี

นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของครูตามแนวความคิดของชาวตะวันตก นั้น Johnson (1984) ได้กล่าวไว้ว่าครูที่ดีต้องมีบทบาทสรุปดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้นำ คือ ครูต้องศึกษาว่าเด็กคนไหนเก่ง-อ่อน อะไร อย่างไร ครูจึงจะสามารถนำเด็กไปในทางที่ถูกต้องได้ ครูต้องคอยชี้แจงและชักชวนให้เด็กร่วมทำกิจกรรมกับครู

2. บทบาทเป็นที่ปรึกษา คือ ครูต้องรู้จักเด็กดีที่สุด ต้องมีทัศนคติที่ดีต่อปัญหาของเด็ก ครูต้องเอาใจใส่และคอยช่วยเหลือเด็ก ครูต้องเป็นที่ปรึกษาแก่เด็กได้

3. บทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอน คือ ครูต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์อันดีเยี่ยมกับเพื่อนครูและผู้ปกครอง ครูต้องสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน ครูต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอน

4. บทบาทเป็นมิตร ครูต้องใช้คำสุภาพกับเด็ก ให้ความช่วยเหลือแก่เด็กที่มีปัญหา และให้กำลังใจแก่เด็ก

5. บทบาทในการวางจุดมุ่งหมาย คือ ช่วยเหลือเด็กและผู้ปกครองในการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนได้ ช่วยนักเรียนในการวางแผนในการเรียน และสร้างบรรยากาศให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน

6. บทบาทในการวัดผล คือ ครูต้องทำการวัดผลงานของนักเรียน ส่งเสริมให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อการวัดผล และส่งเสริมให้เด็กรู้จักการเก็บบันทึกความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ของตนเอง

7. บทบาทในการกระตุ้นให้เด็กรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคม คือ ครูต้องจัดสถานการณ์ในห้องเรียน เพื่อทำให้เด็กรู้จักสังคม ครูต้องใช้แหล่งชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็ก และครูต้องกระตุ้นให้เด็กพิจารณาความเป็นไปของสังคมและเลือกแต่สิ่งที่ดีงาม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูต่างประเทศ

ฮาร์ด (Hart, 1954) ได้สำรวจความคิดเห็นของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่สุดท้ายของ เท็น ไซ สคูล (Ten Thousand High School) เกี่ยวกับครูและการสอนของครู ปรากฏผลว่า ครูที่ดีควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีความสามารถที่จะชักจูงใจนักเรียนให้เกิดความสนใจในวิชาที่ตนสอน มีความฉลาดรอบรู้ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ สามารถกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิด

2. ครูต้องสนใจในตัวนักเรียน ให้ความร่วมมือกับนักเรียน มีความเห็นอกเห็นใจนักเรียน

3. สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น

4. อธิบายได้อย่างแจ่มชัด มีวิธีสอนให้นักเรียนเข้าใจง่าย

เบ็ค (Beck, 1967) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะที่พึงประสงค์ของครู ได้สอบถามนักเรียนจำนวน 2,108 คน โดยใช้แบบสอบถามเรื่อง "ครูของฉัน" ซึ่งมีคำถามอยู่ 100 ข้อ และคำถามทั้งหมดเป็นคำถามที่ถามถึงคุณลักษณะของครูประการต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดี ประกอบด้วย

1. คุณสมบัติทางด้านความรักความเอาใจใส่นักเรียน

2. คุณสมบัติที่จะให้ความรู้แก่นักเรียน คือ สามารถช่วยเหลือนักเรียนในด้านความรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. มีระเบียบวินัย สามารถควบคุมบรรยากาศของห้องเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี

4. มีคุณสมบัติในการส่งเสริมให้กำลังใจนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียน

5. คุณสมบัติในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีสอนให้ดีขึ้น

ในปี ค.ศ.1975 โทมัส อาร์ วาทรูบา และ เพนนี่ แอล ไรท์ (Thomas R. Wortuba and Penny L. Wright, 1975) ได้ศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินผลการสอนของอาจารย์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และนิสิตมหาวิทยาลัย ซานดิเอโก (San Diago University) ผลการวิจัย พบว่า คุณลักษณะที่สำคัญของอาจารย์ ได้แก่

1. มีความรู้กว้างขวาง ถูกต้องทันสมัยและรู้อย่างแท้จริง

2. ส่งเสริมนิสิตให้แสดงความคิดเห็น

3. กระตือรือร้นในวิชาที่สอน

4. ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม

5. อธิบายเข้าใจง่าย ยกตัวอย่างชัดเจน

6. ซอบช่วยเหลือนิสิตทั้งในและนอกห้องเรียน

7. ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา

8. มีความยุติธรรม

9. มีความสนใจและอยากจะสอน

ไรอันส์ (Ryans, 1970) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ลักษณะของครู โดยมีจุดมุ่งหมายในการวิจัย 3 ประการคือ เพื่อวิเคราะห์แบบต่าง ๆ ของพฤติกรรมครู เช่น เจตคติ ความคิด สติปัญญา และอารมณ์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของครู และเพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะของครูตามสถานภาพต่าง ๆ เช่น เพศ อายุ ประสบการณ์ ขนาดของโรงเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ลักษณะอันเป็นพึงประสงค์ของครูประถมศึกษาและครูมัธยมศึกษาคือ

1. การรู้จักให้ความอบอุ่นและเป็นมิตรต่อผู้เรียนและเพื่อนร่วมงาน
2. มีความรับผิดชอบ
3. มีความกระตือรือร้นและมีความคิดสร้างสรรค์
4. ให้ความสนใจต่อความคิดเห็นของผู้เรียน
5. สื่อความหมายโดยใช้ภาษาที่ถูกต้อง
6. มีอารมณ์มั่นคงและปรับตัวได้ดี
7. สอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

จากคุณลักษณะของครูตามแนวคิดของนักศึกษาระดับปริญญาตรีและจากงานวิจัย กล่าวสรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอน มีบุคลิกลักษณะที่ดีเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนได้ มีความสนใจในตัวนักเรียน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน และมีทักษะการใช้ภาษา โดยเฉพาะการใช้ภาษาพูดเพื่ออธิบาย ชี้แจง อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักเรียน

การใช้ภาษาพูดของครู

การศึกษาเกี่ยวกับภาษาพูดในชั้นเรียนของครูผู้สอน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคำพูดที่เกิดขึ้นทั้งหมดในชั้นเรียน ซึ่งได้มีผู้แบ่งประเภทของการพูดหรือภาษาพูดในชั้นเรียนไว้ดังนี้

เนด แฟลนเดอร์ส (Ned Flanders, 1970) และเอมี ซูย บิค-เมย์ (Amy Tsui Bik-May, 1985) ได้จำแนกภาษาในชั้นเรียน หรือการพูดที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนเป็น 2 ประเภทคือ การพูดของครู และการพูดของนักเรียน

ลี คอก เชิง (Lee Kok Cheong, 1983) ได้จำแนกประเภทของภาษาในชั้นเรียน เป็น 3 ประเภท คือ ภาษาที่ใช้ในการสอน ภาษาที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียน และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างนักเรียน

จากการจำแนกประเภทของภาษาในชั้นเรียนดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า การใช้ภาษา ในชั้นเรียนที่เกิดขึ้นนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูและการใช้ ภาษาในชั้นเรียนของนักเรียน และเนื่องจากครูเป็นผู้ที่ใช้ภาษาในชั้นเรียนมาก ดังที่ เดวิด นูแนน (David Nunan, 1989) ได้กล่าวถึงการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูผู้สอนว่า ในชั้นเรียนวิชา ประเภทเนื้อหา เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ นั้น พบว่า ครูผู้สอนพูดถึงสองในสามของเวลา ในชั้นเรียน โดยเหลือเวลาไว้ให้ผู้เรียนพูดเพียงส่วนเดียวเท่านั้น ส่วนในชั้นเรียนภาษานั้น พบว่า ครูผู้สอนพูดถึงร้อยละ 89 ของเวลาทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอมี ชุย มิค-เมย์ (Amy Tsui Bik-my, 1985) พบว่า ครูเป็นผู้พูดเป็นส่วนใหญ่คือ ครูพูดร้อยละ 82.95 และ ประมาณสองในสามของการพูดของครู ครูจะเป็นผู้ริเริ่มการพูด

จะเห็นได้ว่าในชั้นเรียน ครูเป็นผู้ใช้ภาษาพูดมากกว่านักเรียน (Ned Flanders , 1970; Ali Yahya Arishi , 1984; Amy Tsui Bik-my , 1985; ทองปอน ชินวงศ์ , 2529; ณัฐ อิมปีตวงศ์ , 2527 และ อัมราพร โพธิ์แดง , 2528) ดังนั้นการใช้ภาษาของครูผู้สอน จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงควรศึกษาอย่างละเอียดถึง การพูด หรือการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูผู้สอนว่ามีลักษณะอย่างไร

การพูดหรือการใช้ภาษาไทยในชั้นเรียนของครูผู้สอน เป็นภาษาที่มีลักษณะเฉพาะ ที่ครูผู้สอนใช้เมื่อพูดกับนักเรียนในชั้นเรียน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงลักษณะการใช้ภาษาในชั้นเรียนไว้ ต่างๆ กันดังนี้

ฟแลนเดอร์ส (Flanders, 1970) ได้แบ่งการใช้ภาษาในชั้นเรียนเป็น 2 แบบ คือ การเริ่มต้น เช่น การถามคำถาม การบรรยาย การให้แนวปฏิบัติ การวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดง อำนาจ และการตอบสนองของนักเรียน เช่น การชมเชยหรือให้กำลังใจ การยอมรับความรู้สึก หรือทำตามความคิดเห็นของนักเรียน

เจอร์ทรูด มอสโกวิทซ์ (Gertrude Mosko Witz, 1972) ได้กล่าวถึง การพูด ของครูว่าแบ่งออกเป็น การพูดที่เป็นอิทธิพลทางอ้อม เช่น การชมเชยหรือให้กำลังใจ การถามคำ ถาม การยอมรับความรู้สึก การพูดตลก พูดเล่น และการพูดที่เป็นอิทธิพลทางตรง เช่น การให้ ข้อมูล การให้ตัวแบบภาษา การพูดคุยเกี่ยวกับตนเอง และการแก้ไขข้อผิดพลาด

เจ วิลลิส (J. Willis 1981 อ้างถึงใน Ann Malamah-Thomas, 1987) ได้จำแนกลักษณะด้านหน้าที่ของภาษาที่ครูใช้เป็น 2 ด้านคือ

1. การใช้ภาษาทางสังคม เรื่องส่วนตัว และการจัดระบบต่าง ๆ เช่น การทักทาย ก่อนเริ่มบทเรียน การให้ข้อคิดเห็น หรือการวิพากษ์วิจารณ์

2. การใช้ภาษาในการสอน เช่น การอธิบาย การถามคำถาม

เจ เนต โฮมส์ (Janet Holmes, 1986) ได้จำแนกภาษาที่ครูใช้ในชั้นเรียนว่าสามารถแบ่งออกเป็น 3 หน้าที่ใหญ่ ๆ คือ หน้าที่ในการให้ข้อมูล หน้าที่ในการให้แนวปฏิบัติ และหน้าที่ในการถามคำถาม

นอกจากนี้แลร์ซินแคลร์ และคูทาร์ด (Sinclair and Couthard, 1975) ได้วิเคราะห์ข้อความในชั้นเรียน (Classroom Discourse) ซึ่งเป็นการศึกษาพฤติกรรมในการสื่อสารในชั้นเรียน และได้แบ่งหน้าที่ของข้อความออกเป็น 22 ประเภทดังนี้

1. ขอร้องตอบสนอง คือ ขอร้องตอบสนองทางภาษา
2. ให้แนวปฏิบัติ คือ ขอร้องตอบสนองที่ไม่ใช่การตอบสนองทางภาษา
3. ให้ข้อมูล คือ ให้ความคิด ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ข้อมูล
4. มีปฏิกริยา คือ การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปตามแนวปฏิบัติที่ให้
5. รับทราบ คือ แสดงว่านักเรียนกำลังฟังและเข้าใจ
6. ตอบ คือ ตอบสนองตามที่มีการขอ โดยอาจเป็นการพูดเพียงคำเดียวหรือข้อความ
7. ให้ข้อคิดเห็น คือ ขยายความ ยกตัวอย่าง ให้เหตุผลหรือให้ข้อมูลเพิ่มเติม
8. ประเมิน คือ บอกให้นักเรียนทราบว่าคำตอบที่ให้ถูกหรือผิดและสร้างบริบทสำหรับคำพูดต่อไป
9. ยอมรับ คือ ยืนยันว่าครูได้ยินหรือได้เห็นการตอบสนองและยืนยันว่าเป็นการตอบสนองที่ถูกต้อง
10. ให้ตัวชี้แนะ คือ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้นักเรียนตอบสนองตามที่มีการขอหรือทำตามแนวปฏิบัติที่ให้
11. เรียกชื่อ คือ เรียกหรืออนุญาตให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการพูด

12. ร้องขอ คือ แสดงความต้องการในการมีส่วนร่วมในการพูด

13. ชี้แนะ คือ ชี้แนะหรือทำให้นักเรียนแสดงความต้องการในการมีส่วนร่วมในการพูด

14. กระตุ้น คือ ย้ำแนวปฏิบัติที่ให้หรือย้ำการขอการตอบสนอง โดยแสดงให้รู้ว่าครูกำลังคอยการตอบสนองหรือกำลังสั่งให้มีการตอบสนอง

15. บอกขอบเขต คือ บอกขอบเขตของการพูด โดยใช้คำหรือกลุ่มคำ

16. บอกจุดมุ่งหมาย คือ บอกให้นักเรียนรู้โครงสร้างของบทเรียน รู้ว่ากำลังจะพูดถึงอะไรและกำลังจะทำอะไร

17. สรุป คือ สรุปสิ่งที่ได้ทำไปแล้ว

18. ย้อนกลับ คือ นำการพูดกลับไปสู่จุดเดิมเพื่อให้ดำเนินต่อไปได้

19. พูดกับตนเอง คือ พูดสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่ใช้ส่วนหนึ่งของข้อความที่กำลังพูดกันอยู่

20. เริ่มต้น คือ ให้ข้อมูลหรือดึงความสนใจ หรือความคิดไปยังเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้มีการตอบสนองที่เหมาะสม

21. ตรวจสอบ คือ ให้ครูได้รู้ว่ามีปัญหาใดที่ขัดขวางความก้าวหน้าของบทเรียนหรือไม่

22. เน้นการเจียบ คือ การสนับสนุนขอบเขตของการพูด

ระบบการวิเคราะห์ข้อความของซินแคลร์และคูลทาร์ดเป็นระบบที่สามารถอธิบายคำพูดทุกคำพูดในห้องเรียนได้ โดยจำแนกตามหน้าที่หรือจุดมุ่งหมายของข้อความ การวิเคราะห์จึงเป็นการวิเคราะห์ที่ใช้เกณฑ์ทางภาษาและมีความเป็นปรนัย (Sinclair and Coulthard, 1975) จากแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาษาพูดของชาวต่างประเทศนั้น กล่าวสรุปได้ว่า เป็นเรื่องของการพูดให้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ การให้ตัวแบบภาษา และเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการใช้ภาษาพูดของครูชาวไทย ซึ่งนอกจากจะให้ความรู้ในด้านวิชาการแล้ว ยังเน้นเรื่องความถูกต้องของการใช้ภาษา และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาพูดในชั้นเรียน

บัวบุชา ชื่อตรง (2512) ได้วิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์พฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้การพูดในการเรียนการสอน" ตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 12 ห้องเรียน ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของแฟลนเดอร์ส นำไปศึกษาการสอนในวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะของพฤติกรรมทางวาจาในชั้นเรียนของแต่ละวิชาโดยเฉลี่ยนั้น ส่วนใหญ่ ครูเป็นฝ่ายแสดงพฤติกรรมทางวาจา ครูใช้การบรรยายมากกว่าวิธีอื่น ใช้อิทธิพลทางตรงมากกว่าทางอ้อม ความคุมพฤติกรรมมากกว่ากระตุ้น ส่วนใหญ่นักเรียนพูดเพื่อตอบสนองการพูดของครูมากกว่าพูดขึ้นเอง

2. ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมทางวาจาในชั้นเรียนปรากฏว่า

ก. วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ครูแสดงพฤติกรรมทางวาจามากที่สุด แต่เป็นวิชาเดียวที่ครูใช้การกระตุ้นมากกว่าการควบคุมพฤติกรรมของนักเรียน

ข. วิชาภาษาไทยเป็นวิชาเดียวที่นักเรียนพูดเพื่อตอบสนองการพูดของครูมากกว่าพูดขึ้นเอง ส่วนวิชาอื่น ๆ ล้วนเป็นวิชาที่นักเรียนพูดขึ้นเองมากกว่าพูดขึ้นเพื่อตอบสนองการพูดของครู

เสาวลักษณ์ สิงห์วงษา (2520) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอน : การพูด เสียงท่าทาง และแบบของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน และได้กล่าวว่า

1. การพูดและน้ำเสียง หมายถึง พฤติกรรมของครูในด้านการพูด การบรรยาย และน้ำเสียงที่ครูแสดงออกขณะทำการสอน เพื่อเพิ่มความเข้าใจและดึงดูดความสนใจให้นักเรียนรวมกิจกรรมในชั้นเรียน หรือเพื่อควบคุมพฤติกรรมของนักเรียนหรือรักษาระเบียบวินัยในห้องเรียน พฤติกรรมเหล่านี้ ได้แก่ การพูดเร็วกว่าปกติ การพูดช้ามากกว่า 1 ครั้งในเรื่องเดียวกัน การพูดยกตัวอย่างประกอบ การพูดตัดบทหรือพูดแทรกหรือพูดขณะนักเรียนพูด การพูดเรื่องส่วนตัวหรือนอกเรื่องที่สอน การพูดเสียงเบา กระซิบกระซาบ การพูดเสียงสูงกว่าปกติ การพูดเสียงดุดันแสดงความโกรธ ฯลฯ

2. แบบของภาษา หมายถึง ลักษณะภาษา ถ้อยคำ รูปแบบประโยคแบบต่าง ๆ ที่ครูนำมาใช้ขณะทำการสอน ได้แก่ การใช้คำขึ้นต้นหรือลงท้ายจนติดเป็นนิสัย เช่น ใช่ไหม ครูว่านะเออ... การใช้คำแสลง เช่น นิ่ง ชูชา จู๋... การใช้คำอุทาน การใช้ประโยค คำถาม การใช้ภาษาต่างประเทศปนภาษาไทย

3. กิริยาอาการและท่าทาง หมายถึง กิริยาท่าทางทั้งหมดที่ครูแสดงออกตามธรรมชาติ และทำการสอน เพื่อเน้นเร้าความสนใจนักเรียน และเป็นสื่อแทนคำพูดของครู ได้แก่ การทำอาการ ประกอบการอธิบาย การยิ้ม หัวเราะ การใช้สายตากำชับพฤติกรรมนักเรียน การแสดงสีหน้าไม่พอใจ โกรธ การแสดงกิริยาแทนคำพูด เช่น พยักหน้าให้นักเรียนตอบ โบกมือให้นักเรียนหยุดพูด ฯลฯ

สุรรัตน์ กลีบโกมุท (2536) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6" โดยสังเกตและบันทึกเสียงพฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. พฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ พฤติกรรมด้านหน้าที่ของภาษาที่ครูใช้ รองลงมาได้แก่ การใช้ภาษาเชิงปฏิสัมพันธ์ การปรับภาษาที่ครูใช้ และการตอบสนองต่อข้อผิดพลาดของนักเรียน ตามลำดับ

2. เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษในแต่ละด้านพบว่า

2.1 พฤติกรรมในด้านหน้าที่ของภาษาที่ครูใช้ที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ การให้คำอธิบาย ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ การให้ข้อคิดเห็น

2.2 พฤติกรรมด้านการปรับภาษาที่ครูใช้ที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ การปรับการออกเสียง ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ การปรับโครงสร้างประโยค

2.3 พฤติกรรมด้านการใช้ภาษาเชิงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ การพูดซ้ำคำ พูดนักเรียน ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ การตรวจสอบเพื่อยืนยัน

2.4 พฤติกรรมด้านการตอบสนองต่อข้อผิดพลาดของนักเรียนที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ ครูแก้ไขข้อผิดพลาดให้นักเรียนเอง ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ การพูดต่อไปโดยไม่แก้ไขข้อผิดพลาด

3. เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษ โดยจำแนกตามภาษาที่ครูใช้แล้ว พบว่า พฤติกรรมการใช้ภาษาในชั้นเรียนที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น เกิดขึ้นเป็นภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย

เอมี ซูย บิค เมย์ (Amy Tsui Bik-may, 1985) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอนภาษาอังกฤษของนักเรียน 2 ห้องเรียน ที่มีคะแนนจากแบบทดสอบความสามารถต่างกัน โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์ชื่อ The Seventeen - Category System ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า การเรียนการสอนของทั้งสองห้องเรียน เป็นดังนี้

1. ครูพูดเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ครูพูดร้อยละ 82.95 และนักเรียนพูดร้อยละ 17.05
2. ประมาณสองในสามของการพูดของครูเป็นการริเริ่ม เช่น การบรรยาย การออกคำสั่ง การถามคำถาม การเรียกชื่อ ฯลฯ
3. นักเรียนไม่มีพฤติกรรมการริเริ่ม กล่าวคือ ไม่มีการถามคำถาม ขอร้องให้ครูอธิบายใหม่ และไม่มีการทำให้การเรียนการสอนหยุดชะงักโดยนักเรียน

อินเกอโซล ดอริส (Ingersoll Doris, 1991) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การติดต่อสื่อสารโดยการพูดของครูที่มีความสัมพันธ์กับบรรยากาศในชั้นเรียน" การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการติดต่อสื่อสารโดยการพูดของครู และบรรยากาศในชั้นเรียน สมมุติฐานการวิจัยได้ตั้งไว้ว่า การพูดคุยเชิงสนับสนุนและเชิงเข้าร่วมทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจสูง การพูดแบบวิจารณ์จะเป็นผลให้นักเรียนมีความพึงพอใจต่ำ และห้องเรียนที่ครูมีความพึงพอใจสูงในบรรยากาศของชั้นเรียนทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจสูงด้วย จุดที่น่าสนใจในการค้นพบคือ แบบของการพูดของครู มี 3 แบบ คือ แบบให้รายละเอียด แบบให้ข้อมูลย้อนกลับ และแบบให้ความช่วยเหลือ

ความสำคัญของการใช้ภาษาพูดของครู

การพูดเป็นกระบวนการของการสื่อความหมายในการเรียนการสอน ครูเป็นผู้สั่งสอนและถ่ายทอดวิชา การดังที่จอห์น เอช เฮส จูเนียร์ (John H. Hess Junior, 1977) ได้กล่าวว่า บทบาทที่สำคัญของครูอันดับแรก ไม่ใช่ผู้รอบรู้เนื้อหาวิชาแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องรู้จักการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนเป็นอย่างดีด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ

ถวิล สุริยนต์ และคณะ (2510), ฮาร์ด (Hart : 1954) และ ศรีสมร พุ่มสะอาด (2530) เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ว่าครูต้องรู้จักวิธีการถ่ายทอดความรู้ และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ให้มากที่สุด ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ทักษะการใช้ภาษา โดยเฉพาะการใช้ภาษาพูด ครูควรมีสมรรถภาพในการพูด รู้จักอธิบาย ชี้แจง แนะนำ แก่ศิษย์ให้เข้าใจแจ่มชัด สามารถใช้ภาษาเพื่อเป็นตัวอย่างที่ถูกต้อง สามารถสื่อเนื้อความได้ชัดเจน และใช้คำพูดได้เหมาะสม (เฉลียว บุรีภักดี, 2520 : สวัสดิ์ ประทุมราช, 2523 : วันดี วุฒิโภาค, 2522 : ยนต์ ชุมจิต, 2531 : สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2533)

การใช้ภาษาพูดจึงมีความสำคัญต่อครูมาก ดังบทพระราชนิพนธ์ เรื่องวิวาทพระสมุทธรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

ปากเป็นเอกเลขเป็นโทโบราณว่า	หนังสือตรีมีปัญญาไม่เสียหลาย
ถึงรู้มากไม่มีปากลำบากกาย	มีอุบายพูดไม่เป็นเห็นป่วยการ
ถึงเป็นครูรู้วิชาปัญญามาก	ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน
เหมือนเต่าฝังนั่งชื่ออ้อรำคาญ	วิชาชาญมากเปล่าไม่เข้าที่

ในเรื่องความสำคัญของการพูดของครูนี้มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงไว้ดังต่อไปนี้
กิตติพงษ์ วงศ์สุนทร (2527) ได้กล่าวถึง ครูกับความสำคัญของการพูดว่า ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้วยคำพูด จึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับเรื่องการพูดเป็นพิเศษ เพราะครูต้องใช้คำพูดในการถ่ายทอดวิชาความรู้ตลอดจนชี้แนะแนวทางที่ถูกที่ควรแก่นักเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่แจ่มแจ้ง

จรัญ เป็งแก้ว (2535) ได้กล่าวถึง การพูดให้กำลังใจนักเรียนว่า บุคคลที่สำคัญที่สุดในชั้นเรียนของเด็กก็คือครู การที่เด็กได้รับคำชมเชย คำยกย่องในการเรียน ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองไปในทางที่ดี คำชมเชยและคำยกย่องเป็นกำลังใจอันพิเศษสุดสำหรับนักเรียนเลยทีเดียว ยิ่งเป็นเด็กในวัยเยาว์ที่เรียนในชั้นประถมศึกษา การเสริมแรงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่สำหรับเด็ก ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529) ได้กล่าวว่า ครูที่ให้การสนับสนุนหรือให้กำลังใจ ให้คำชมเชย ยอมรับความคิดเห็นและความรู้สึกของนักเรียน จะทำให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจ และมีความมุ่งมั่นในการเรียน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนจบหลักสูตรตามกำหนดเวลาด้วย และทิศนา แชมมณี (2521 อ้างถึงใน นิรมาน วงศ์นะชัย, 2526)

ได้กล่าวว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีจากคำชมเชย และให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ พฤติกรรมของครูที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูง ก็คือ การจูงใจ การเสริมกำลังใจผู้เรียน และการทำตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน

ดังนั้นคนที่เป็นครูจะต้องเป็นคนคิดก่อนพูดเสมอ คือจะต้องรู้ว่าอะไรควรพูดและไม่ควรพูด เพราะคำพูดบางคำอาจจะมีผลไปกระทบกระเทือนต่อจิตใจของนักเรียนโดยครูไม่รู้ตัว ก่อให้เกิดทัศนคติต่อนักเรียนในทางไม่ดี โดยเฉพาะเวลาที่ครูเผลอ หรือมีอาการมึนโง่หรืออยู่ในใจ คำพูดของครูกับศิษย์ควรแฝงการสอนไปด้วยตลอดเวลา ทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน โดยเฉพาะนักเรียนระดับเด็กเล็กจะยึดถือและเลียนแบบครูมากทั้งการพูดและการกระทำ ฉะนั้นคนที่คิดก่อนพูดจึงมักเป็นครูได้ดีและเป็นครูอย่างสมบูรณ์ การพูดของครูจึงต้องอาศัยศิลปะ ต้องมีจิตวิทยาในการพูด และประกอบกับต้องใช้กลวิธีต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคนมาประกอบกับความรูสึก จะทำให้การพูดได้ผลตามความมุ่งหมาย (สุภาวดี แสงพลสิทธิ์ : 2526, คำหมาน คนโค : 2537)

รัตนวิไล เศลาอนันต์ (2537) ได้กล่าวถึงการใช้คำพูดของครูกับนักเรียนว่าปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีไม่น้อยที่เกิดจากคำพูดของครู ที่ไม่เหมาะสมกับนักเรียน โดยเฉพาะเด็กระดับชั้น ป.5, ป.6 ขึ้นไปซึ่งมีผลตามมาหลายประการ ดังนี้

ประการที่ 1 ต่อตัวครูที่พูดเอง จะทำให้เด็กมีเจตคติที่ไม่ดีต่อครู

ประการที่ 2 ต่อการเรียนการสอน จะทำให้การเรียนในวิชาต่าง ๆ ล้มเหลว

ประการที่ 3 ความไม่ศรัทธาต่อครูของผู้ปกครอง

การใช้ถ้อยคำกับนักเรียนไม่ว่าจะเป็นวัยใด เป็นเรื่องที่ครูควรให้ความสำคัญอย่างมาก คนเป็นครูต้องคิดก่อนพูดทุกครั้ง เพราะคำพูดของครูโดยเฉพาะคำพูดในทางลบนั้นย่อมประทับอยู่ในความทรงจำของนักเรียน ดังที่ สุรางค์ ไคว้ตระกูล (2533) ได้กล่าวว่า ในคำพูดของครูผู้สอนย่อมมีความหมายกับผู้เรียน อาจเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเป็นสิ่งที่ทำลายการเรียนรู้ของผู้เรียน

พฤติกรรมการสอนในด้านการพูดของครูจากเอกสารประกอบการสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2531) ได้กล่าวถึงการปรับปรุงพฤติกรรมของครูในเรื่องการพูดว่า ครูที่มีน้ำเสียงราบเรียบ หรือดุดันยิ่งเมื่อประกอบเข้ากับสีหน้าเฉยเมย และท่าที่เย็นชาด้วยแล้ว ย่อมสร้างบรรยากาศแห่งความกลัว ความไม่สบายใจ ความอึดอัด และความเครียดให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนได้มาก ตรงข้ามกันกับครูที่มีน้ำเสียงนุ่มนวล อ่อนหวาน หรือมีน้ำเสียง

แสดงความเป็นกันเอง เมื่อประกอบเข้ากับสีหน้าที่แจ่มใส ร่าเริง และท่าทางที่กระฉับกระเฉง กระตือรือร้น ย่อมทำให้นักเรียนรู้สึกสบายใจที่จะเรียน และเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น

การใช้คำพูด คำพูดของครูมีผลอย่างมากต่อความรู้สึกของนักเรียนในความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน แต่ด้วยการใช้คำพูดที่ต่างกันอาจทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกแตกต่างกันอย่างมากได้ ดังนั้นในการจะใช้คำพูดใด ๆ ของครู ครูควรตระหนักถึงผลที่จะเกิดจากคำพูดนั้น ๆ ด้วย คำถามที่ครูควรใช้ถามตนเองก่อนพูดอะไรออกไปก็คือ

1. ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการหรือไม่
2. นักเรียนจะเกิดความรู้สึกต่อคำพูดเหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง

นอกจากนี้แล้วครูควรเป็นผู้ที่มีทักษะการใช้ภาษาทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน โดยเฉพาะทางด้าน การพูด ครูควรมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ออกมาเป็นภาษาที่ง่าย ใช้ถ้อยคำชัดเจน ไม่กำกวม วาจาและน้ำเสียงควรมีความดังพอฟังได้ชัดเจน มีความเร็วพอเหมาะ ดังที่ ทศนี้อย ศุภเมธี (2535 อ้างถึงใน ศุภภาพิชญ์ อาศุวณิชยพันธ์, 2538) ได้สรุปพฤติกรรมทางด้านภาษาและการใช้วาจาที่ครูภาษาไทยควรมีไว้ว่า 1. เสียงดังฟังชัดเจน 2. ออกเสียง ร,ล และควบกล้าได้ถูกต้อง 3. น้ำเสียงมีเสียงสูงต่ำ ตามเนื้อหาที่สอน 4. เน้นเสียงในที่ที่ควรเน้น 5. พูดมีหางเสียงพอสมควร 6. ใช้ถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล ไพเราะ

สรุปได้ว่า การใช้ภาษาพูดมีความสำคัญต่อครูมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความถูกต้อง ในการออกเสียง การใช้คำพูด คำพูดด้านวิชาการ และเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งในคำพูดต่าง ๆ นั้น นอกจากจะให้เนื้อหาที่เป็นความรู้แล้วควรเป็นคำพูดที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ทั้งต่อตัวนักเรียนและต่อตัวครู ครูจึงควรเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในด้านการใช้ภาษาพูดเป็นอย่างดีและควรให้ความสนใจต่อปัญหาการใช้ภาษาพูด เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการใช้ภาษาพูดในชั้นเรียน

ปัญหาการใช้ภาษาพูด

ภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ในการติดต่อสื่อความหมายซึ่งกันและกันของมนุษย์ในสังคม ช่วยให้ผู้หนึ่งสามารถประกอบกิจการอาชีพ และใช้ในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อแสวงหาความรู้ ที่มีประโยชน์ต่อส่วนตัวและส่วนรวม นอกจากนี้ภาษายังแสดงถึงเอกลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งจะเป็นเครื่องเชื่อมโยงผูกพันให้คนในชาติมีความรักและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (อ้างถึงในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, 2529) ทรงมีพระราชดำรัสในที่ประชุมของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงความสำคัญของภาษาไทยไว้ดังนี้

"...ภาษาไทยเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่นในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหนประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศมีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาก็ไม่แข็งแรง เขาต้องพยายามหาหนทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เรามีโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้ ปัญหาเฉพาะในด้านรักษาภาษานี้ก็มีหลายประการ อย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือให้ออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน"

จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงตระหนักในความสำคัญของภาษาไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของการออกเสียงไม่ถูกต้องตามอักขรวิธี ซึ่งสอดคล้องกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (2534) ทรงตระหนักว่าภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ภาษาไทยจะดำรงอยู่ได้ด้วยการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ทั้งการอ่าน การเขียน การพูด และทรงปรารถนาว่า ปัจจุบันนี้ปรากฏว่ามีผู้อ่านออกเสียงตัวพยัญชนะ ร ล และควบกล้าไม่ชัดเจนเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งจะทำให้เสียบุคลิกภาพและภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติต้องพลอยวิบัติไปด้วย

กาญจนา นาคสกุล (2537) กล่าวว่า สิ่งที่ควรระวังในการใช้ภาษาได้แก่ การออกเสียงตัว ร ล ควบกล้ำ, "ร" การใช้ถ้อยคำและความหมายไม่ถูกต้อง การใช้คำภาษาไทยปนต่างประเทศ รู้จักใช้คำให้ถูกกาลเทศะ การพูดคำเหล่านี้ผิดจะทำให้การสื่อความหมายผิดพลาดได้ การอ่านหรือการพูดคำควบกล้ำและคำที่มีเสียงตัวชนะ ร ล ไม่ชัดเจน ทำให้ภาษาเกิดความเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดความสับสนทางภาษาย่อมเป็นอันตรายต่อภาษาเป็นอย่างมาก ความบกพร่องในเรื่องการพูดมีปรากฏอยู่ในหมู่นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนคนทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัญหาบางประการ โดยเฉพาะปัญหาจากตัว "ครู" ซึ่งมีหน้าที่สอนและเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ครูส่วนมากไม่ระมัดระวังการพูดคำควบกล้ำและเสียงตัวพยัญชนะตัว ร ล ในเวลาสอนนักเรียน จึงควรเข้มงวดเรื่องการใช้ภาษาไทยของครูให้ถูกต้อง (ชวน หลีกภัย, สุธรรม บัณฑิตประเสริฐ, 2536) ครูบางคนพูดตัวควบกล้ำ ร,ล ไม่ชัดเจน ทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจผิด และครูเป็นจำนวนมากไม่มีใครได้แก้ปัญหารื่องเหล่านี้ เพราะครูเองก็ไม่เห็นเป็นเรื่องสำคัญ (จรรยาวัฒน์ กางกั้น, 2531 : วิจิตรา เจือจันทร์, 2533) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ดวงใจ ไทยอุบุญ (2536) ได้กล่าวว่า ครูอาจารย์ผู้สอน ควรตระหนักถึงปัญหาการใช้คำพูดและสำนวนภาษา ใช้คำไม่สุภาพ การออกเสียง ร ล ไม่ชัดเจน ไม่มีตัวควบกล้ำ จึงควรริบหาทางแก้ไขและปรับปรุงตนเอง

ในเรื่องการใช้ภาษาพูดกล่าวสรุปว่า ให้ระมัดระวังการพูดและการใช้ภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติโดยให้ตระหนักถึงความถูกต้องของการออกเสียงพูด หรืออ่านคำที่มี ร ล คำควบกล้ำที่มี ร ล เป็นพิเศษในทุกโอกาส โดยขอให้ฝึกฝน ปรับปรุง แก้ไข อย่าให้เกิดข้อบกพร่อง หรือถูกตำหนิว่าไม่สามารถออกเสียง ร ล และคำควบกล้ำที่มี ร ล ได้อีกต่อไป (วิเชียร เกษประทุม, 2531 : เปรม ตินสุลานนท์, 2531 อ้างถึงใน สนั่น ปัทมะทิน, 2536 : ประคอง นิยมมาเหิมินทร์, 2536 :พนม พงษ์ไพบูลย์, 2536 และสุวิทย์ ยอดมณี, 2536)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์วัฒนธรรม และทักษะทางภาษาไทย (2533) ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ภาษาโดยเฉพาะการพูดดังนี้

1. ควรออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน คำในภาษาไทยถ้าออกเสียงไม่ถูกต้อง ความหมายจะผิดไปมาก เสียงที่คนไทยส่วนมากออกไม่ชัด คือ ตัวควบกล้ำและ "ร" เป็นหน้าที่ของผู้พูดที่จะต้องหมั่นฝึกตัวเอง ให้ออกเสียงได้ชัดเจน
2. ควรใช้คำให้ถูกหลักภาษาไทย เช่น การใช้ลักษณะนาม การใช้คำขยาย ฯลฯ
3. ควรใช้คำราชาศัพท์ให้ถูกต้อง ถ้าไม่แน่ใจให้ถามผู้รู้ให้ถ่องแท้เสียก่อน

4. ใช้ข้อความหรือประโยคที่สั้น กระชับรัด กั้นความกว้าง ไม่พูดเยิ่นเย้อ
5. ใช้คำให้ตรงความหมาย
6. ใช้คำง่าย ๆ ไม่ใช่คำศัพท์ต่างประเทศ ศัพท์วิชาการ หรือศัพท์ที่ต้องแปลอีก

ชั้นหนึ่ง

7. ออกเสียงให้เต็มคำ การพูดที่ดีไม่ควรใช้คำย่อมากหรือคำตัดพยางค์
8. ไม่ควรใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมในการพูด เช่น

คำต่ำ หมายถึง คำหยาบ ผู้ที่มีการศึกษาถือว่าเป็นคำที่ไม่สมควรพูด ถึงแม้ว่าจะเป็นคำชวนให้ขบขัน แต่ก็มีลักษณะเป็นคำหยาบโลน

คำสแลง หมายถึง คำที่เกิดขึ้นชั่วคราวในภาษา เป็นคำที่ใช้พูดกันในบางกลุ่ม ที่ต้องการพูดเพื่อให้ออกสรสชาติ

คำย่อ หมายถึง คำย่อที่คิดขึ้นในเฉพาะเรื่อง ไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เวลาพูดควรพูดคำเต็ม

ในเรื่องปัญหาของการพูดนี้ ศาสตราจารย์อำเภอ สุจริตกุล (2521) ได้สรุปบัญญัติ 10 ประการในการฝึกวาทะที่ดีไว้ว่า

1. ใช้คำง่าย ๆ เข้าใจทั่วไป
2. ใช้คำให้ถูกต้องตามหลักภาษา
3. ใช้ประโยคสั้น กระชับ ตรงความหมาย ไม่ฟุ่มเฟือย
4. ใช้คำบอกรูปธรรมซึ่งช่วยให้เข้าใจง่ายมากกว่านามธรรม
5. ใช้คำไทย เว้นคำเทศ
6. ใช้คำที่อยู่ในสมัยนิยม ไม่ใหม่เอี่ยมหรือเก่าจนเกินไป
7. ยกสำนวน สุภาษิต คำพังเพย ของไทยมาเพิ่มความหมายเน้นความให้เด่นชัด
8. เรียงลำดับคำในประโยคและส่วนของขยายให้ถูกต้อง
9. พูดให้ชัดถ้อยชัดคำ ออกเสียงคำให้ถูกต้องชัดเจน
10. ใช้คำสุภาพและไพเราะ

เนื่องจากครูเป็นผู้ที่ต้องใช้ภาษาพูดในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในชั้นเรียน ปัญหาในการพูดของครูจึงเกิดขึ้น ดังที่ พิสมัย ภีละแก้ว (2524) ได้กล่าวถึงปัญหาการพูดของครูไว้ดังนี้

1. การเลือกสรรคำพูดที่ไม่เหมาะสม เช่น ใช้คำศัพท์สูงเกินระดับของผู้ฟัง
2. การไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงเกี่ยวกับเรื่องที่พูด เนื้อหาไม่แม่นยำ
3. การใช้คำพูดฟุ่มเฟือย เยิ่นเย้อ
4. การเลือกใช้คำพูดไม่ถูกต้องตามความหมาย
5. การใช้คำหรือความกำกวม
6. การใช้สำนวนต่างประเทศมากเกินไป
7. การออกเสียงคำต่าง ๆ ไม่ชัดเจน เรื่อง ร, ล และคำควบกล้ำ

แนวความคิดของ สมจิต ชิวปรีชา (2535) สอดคล้องกับ พิสมัย ภีระแก้ว ซึ่งได้กล่าวถึงการพูดของครูว่า ครูควรพูดให้เสียงดังฟังชัด พูดให้เป็นจังหวะพอเหมาะ พูดให้มีน้ำเสียงน่าฟัง พูดให้ท่วงทำนองน่าสนใจ พูดให้ชัดเจนถูกต้อง ออกเสียง ร, ล และควบกล้ำถูกต้อง พูดออกเสียงให้เต็มคำไม่ควรออกเสียงเร็วรัว หรือรวบรัด หลีกเลี่ยงการพูดที่มีเสียงเอื้อ-อา หรือคำพูดที่พูดจนเคยชินแต่ไม่มีความหมาย

นอกจากนี้สมจิต ชิวปรีชา ยังได้กล่าวถึงการใช้อ้อยคำและภาษาในการพูดว่า ควรใช้อ้อยคำให้ตรงกับความหมาย การใช้อ้อยคำให้ถูกต้องเหมาะสมตามระดับของบุคคลและการสื่อสาร การใช้อ้อยคำให้ถูกต้องตามหลักภาษา การใช้อ้อยคำที่เข้าใจง่าย หลีกเลี่ยงการพูดภาษาไทยปนภาษาต่างประเทศ การใช้อ้อยคำที่กะทัดรัดไม่ฟุ่มเฟือย การใช้สำนวนโวหาร การออกเสียงถ้อยคำให้ถูกต้องชัดเจน การใช้คำพูดให้กระชับรัดกุม การพูดออกเสียงให้เต็มคำ

ในทำนองเดียวกัน อารณ ใจเที่ยง (2538) ได้กล่าวถึงทักษะการสอนด้านพฤติกรรมที่ดีในการพูดของครูว่าครูควรพูดเสียงดังฟังชัดเจนน ออกเสียง /ร/ล และควบกล้ำได้ถูกต้อง น้ำเสียงพอสมควร มีหางเสียงพอสมควร ใช้คำสุภาพนุ่มนวลไพเราะ ใช้ภาษาพูดกับนักเรียนได้เหมาะสม ใช้น้ำเสียงแสดงอารมณ์ได้ดี ใช้อ้อยคำถูกต้องตามความนิยม น้ำเสียงแจ่มใส นุ่มนวลชวนฟัง เสียงที่พูดนั้นเข้ากับกาลเทศะ

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับปัญหาการใช้ภาษาพูดของครูนั้นสรุปได้ว่ามี ปัญหาที่สำคัญคือ เรื่องของความถูกต้องของการออกเสียง ร, ล และตัวควบกล้ำ กับปัญหาการใช้คำพูด คำพูดที่สุภาพ คำภาษาต่างประเทศปนภาษาไทย คำแสลง และอื่น ๆ ซึ่งครูผู้สอนควรเป็นต้นแบบในเรื่องของความถูกต้องของการใช้ภาษาพูดแก่นักเรียนในชั้นเรียน

ปฏิสัมพันธ์ทางวาจาในชั้นเรียน

ห้องเรียนนับเป็นเวทีที่มนุษย์ใช้สำหรับการปฏิสัมพันธ์มากที่สุด เนื่องจากมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ในห้องเรียนเพิ่มขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมยุคใหม่เช่นปัจจุบันนี้ การเรียนการสอนจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของครู และนักเรียนในห้องเรียนเป็นสำคัญมีผู้ให้ความหมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

เจีย อี โบรफी (Jere E. Brophy, 1964) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์เป็นปฏิกริยาที่ตอบสนองซึ่งกันและกันของครูและนักเรียนในชั้นเรียนลักษณะต่าง ๆ

จอห์น วิทฮอล (John Withall, 1967) ได้ให้ความหมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนว่า ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนคือ บรรยากาศของการแสดงพฤติกรรมร่วมกันของครูกับนักเรียนภายในชั้นเรียน

ส่วนไมเคิล เจ ดันกิน (Micheal J. Dunkin, 1974) อธิบายความหมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนว่า คือความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของครูและพฤติกรรมของนักเรียนในชั้นเรียน โดยมีการตอบสนองพฤติกรรมซึ่งกันและกัน

สำหรับเทอรี จี เพจ (Terry G. Page, 1977) นั้นนอกจากจะให้คำนิยามของปฏิสัมพันธ์ไว้แล้ว ยังได้ให้ความหมายของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนได้ด้วยการว่าเป็นอิทธิพลระหว่างครูกับนักเรียนที่มีต่อกันโดยเน้นถึงพฤติกรรมทางสังคมและอารมณ์ของครูกับนักเรียน

จูดิท วอแรล และวิลเลียม อี สตีเวล (Judith Worell and William E. Stiwel, 1981) ได้สรุปไว้ว่า ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนเป็นการถ่ายทอดปฏิกริยาซึ่งกันและกันของครูกับนักเรียน ปฏิกริยานั้นเป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์กัน

ปฏิสัมพันธ์ของครูในชั้นเรียน คือ พฤติกรรมการสอนหรือรูปแบบของพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งเป็นลำดับการกระทำที่ต่อเนื่องกันของสภาพการณ์ในชั้นเรียน Thomas (1987) ได้อธิบายถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์ของครูในชั้นเรียนว่าเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำของครูที่แสดงต่อผู้เรียน โดยที่พฤติกรรมของครูในชั้นเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการที่ผู้เรียนตอบสนองการกระทำของครูออกมาในรูปพฤติกรรม ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้จะแตกต่างกันตามสถานการณ์ความสัมพันธ์และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล สำหรับปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนนี้รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน หรือลักษณะที่ครู

กระทำซึ่งมีผลต่อนักเรียน (Cohen and Brawer, 1972) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากต่อสภาพความเป็นอยู่ในชั้นเรียน เนื่องจากครูเป็นผู้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม พัฒนาการทางสติปัญญาและทางสังคมของนักเรียน นอกจากนี้ยังมีผลต่อสุขภาพจิตและการปรับตัวของนักเรียนด้วย (Cohen and Manin, 1978)

นอกจากนี้แล้ว ปฏิสัมพันธ์ยังมีความหมายไว้ใน 2 ลักษณะคือ เป็นการแสดงพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลอื่น และเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มซึ่งมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (Theoderson and Theoderson, 1969 : Coldenso, 1981 : Robert M. Goldenson, 1984)

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนคือ ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสอนของครูกับพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนในชั้นเรียน ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนนั้น ครูกับนักเรียนจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งทางวาจา (Verbal Behavior) ได้แก่การบรรยายของครู การพูดของนักเรียน การถามและอื่น ๆ ที่เป็น การพูดจากันและพฤติกรรมที่ไม่แสดงออกทางวาจา (Nonverbal Behavior) ได้แก่ การเขียน กระดาน การยกมือ การยิ้ม เป็นต้น

การดำเนินการสอนในชั้นเรียนที่เห็นอยู่โดยทั่วไปนั้นมักจะเป็นการเรียนการสอน โดยการใช้วาจาเป็นส่วนใหญ่เช่น ครูพูด ถาม อธิบาย เล่าเรื่อง นักเรียน ตอบ ถาม เป็นต้น ปฏิสัมพันธ์ทางวาจาในชั้นเรียนจัดว่าเป็นกิจกรรมหลักในการเรียนการสอน จากการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนพบว่า ครูเป็นผู้ริเริ่มปฏิสัมพันธ์มากกว่านักเรียนและปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการบรรยาย การออกคำสั่งและการวิจารณ์ของครู (Bellack and Antell, 1974 : gouted in Gibson, 1980 : Flander, 1970 : ณีญฐา แก้วสุวรรณ, 2525 : ทองปอนด์ ชินวงศ์, 2530 : บุญนำ แก้วปิ่นทอง, 2524 และสุภาพร พรพิบูลย์, 2520)

ในการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ทางวาจาในการเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้น นักการศึกษาหลายท่านที่สร้างเครื่องมือสำหรับสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนในชั้นเรียนให้มีคุณภาพและเที่ยงตรงที่สุด แต่ละท่านก็มีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไป

ในปี ค.ศ.1967 จอห์น วิทฮอลล์ (John Withall, 1967) ได้สร้างเครื่องมือเพื่อ บันทึกพฤติกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนจากเครื่องบันทึกเสียงของครูโดยศึกษาพฤติกรรมทางด้านอารมณ์และสังคมในสภาพการเรียนการสอนทั่วไปและมุ่งศึกษาเฉพาะพฤติกรรมของครู เท่านั้น โดยจัดพฤติกรรมออกเป็น 7 ประเภท คือ

1. ข้อความที่ครูกล่าวในเชิงให้กำลังใจเด็กหรือผู้เรียน (Learner-supportive statements)
2. ข้อความที่ครูพูดออกมาเพื่อที่จะแสดงต่อผู้เรียนถึงความรู้สึกที่ว่าครูนั้นเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนหรือช่วยให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกได้อย่างกระฉ่างชัดขึ้น (Acceptant and clarifying statements.)
3. ข้อความประเภทที่แสดงออกมาในรูปคำถาม (Problem-structuring or question) เพื่อให้เด็กได้เห็นปัญหาต่าง ๆ
4. ข้อความที่ครูแสดงออกในเชิงเป็นกลาง (Neutral statements) หรือพูดซ้ำในสิ่งซึ่งนักเรียนพูดออกมา แต่ไม่แสดงออกมว่าเห็นด้วยหรือไม่
5. ข้อความในลักษณะคำสั่ง (Directive orhortative statements)
6. ข้อความที่เป็นไปในทางตำหนิติเตียน (Reproving or deprecating remarks)
7. ข้อความที่ครูแสดงออกเพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าการกระทำของครูถูกต้องและตำแหน่งของครูเหนือกว่านักเรียน Teacher-self-supporting remarks)

ซารา เดลา มอนท์ (Sara Dela mont, 1976) ได้กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่ในห้องเรียนจะเป็นปฏิสัมพันธ์ทางวาจากล่าวคือ เวลาสองในสามของเวลาทั้งหมดในชั้นเรียนจะเป็นการพูดของครูกับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ แฟลนเดอร์ส (Flander, 1970) ศึกษาเกี่ยวกับการใช้วาจาของครู แฟลนเดอร์ส ได้ค้นพบจากการศึกษาในชั้นเรียนว่าในระยะเวลาดสอนบทเรียนหนึ่ง ๆ นั้น สองในสามของเวลาเป็นการพูด และสองในสามของการพูดนั้นเป็นครูพูด และสองในสามที่ครูพูดเป็นการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากการพูดสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมการสอนอย่างมาก แฟลนเดอร์ส จึงได้ออกแบบการสังเกต การใช้วาจาของครูกับนักเรียนเพื่อใช้บันทึกลักษณะการใช้วาจาที่เกิดขึ้นในการสอนของครูเรียกว่าระบบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของแฟลนเดอร์สและได้แบ่งการพูดของครูออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การเริ่มต้น (Initiation) หมายถึง การพูดครั้งแรก การนำ การเริ่มต้น และการแนะนำหัวข้อ การแสดงออกถึงความตั้งใจของตนเอง การพูดของครูที่เป็นการเริ่มต้นแบ่งออกได้ดังนี้

- 1.1 ถามคำถาม หมายถึง ถามคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ครูสอนในด้านเนื้อหาหรือกระบวนการ โดยคาดหวังว่านักเรียนจะต้องตอบ

1.2 บรรยาย หมายถึง ให้ข้อเท็จจริงหรือให้ความเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาหรือกระบวนการโดยแสดงความคิดหรือคำอธิบายที่เป็นของตนเอง หรืออ้างมาจากผู้อื่น แต่ไม่ใช่ของนักเรียน

1.3 ให้แนวปฏิบัติ หมายถึง บอกแนวปฏิบัติหรือออกคำสั่งให้นักเรียนทำตาม

1.4 วิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงอำนาจ ใช้ถ้อยคำที่แสดงความตั้งใจจะเปลี่ยนพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักเรียน ดุนักเรียน บางคน บอกให้นักเรียนรู้เหตุผลของครูในการกระทำต่าง ๆ

2. การตอบสนองของนักเรียน (Response) หมายถึง การมีปฏิกิริยา การกระทำหลังจากมีการเริ่มต้น การขยายความ การมีปฏิกิริยาต่อความคิดที่มีผู้แสดงออก การทำตามความตั้งใจตามที่มีผู้แสดงออก แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 ยอมรับความรู้สึก หมายถึง ยอมรับความคิดเห็นหรือความรู้สึกต่าง ๆ ของนักเรียน ซึ่งแจ่มหรืออธิบายเพิ่มเติมโดยไม่แสดงความก้าวร้าว ทั้งนี้ความรู้สึกที่นักเรียนแสดงออกอาจมีทั้งแง่บวกและลบ และครูอาจคาดการณ์ และพูดท้าวความถึงความรู้สึกต่าง ๆ ของนักเรียนด้วยก็ได้

2.2 ชมเชยหรือให้กำลังใจการกระทำหรือพฤติกรรมของนักเรียน ครูอาจพูดตลกแต่ไม่ใช่ทำให้นักเรียนเป็นตัวตลก

2.3 ยอมรับหรือทำตามความคิดเห็นของนักเรียน ช่วยชี้แจงให้กระจ่างสรุปหรือขยายความคิดเห็นที่นักเรียนเสนอ ครูอาจขยายความได้บ้างแต่ไม่นำความคิดเห็นของครูเองเขามารวมด้วย

มอสโกวิทซ์ (Moskowitz, 1976) ได้ศึกษาพฤติกรรมการใช้ภาษาในห้องเรียน โดยใช้การจำแนกการพูดของแฟลนเดอร์สและเพิ่มเติมการพูดบางประเภท มอสโกวิทซ์จำแนกพฤติกรรมในการเรียนการสอนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การพูดของครู
2. การพูดของนักเรียน
3. วิธีปฏิบัติพิเศษ
4. พฤติกรรมอื่น ๆ

ในส่วนที่เกี่ยวกับการพูดของครูจำแนกออกได้ดังนี้

1. การพูดที่เป็นอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Influence) หมายถึง การพูดที่ กระตุ้นและขยายโอกาส การมีส่วนร่วมของนักเรียน ได้แก่

1.1 ยอมรับความรู้สึกของนักเรียน โดยการยอมรับ ไตรตรง พูดถึง หรือ แสดงความเข้าใจในความรู้สึกของนักเรียน

1.2 ชมเชยหรือให้กำลังใจ บอกให้รู้ว่าทำไมจึงยกย่องสิ่งที่นักเรียนได้พูดหรือ ทำ ให้กำลังใจนักเรียนให้ทำต่อไป ให้ความมั่นใจ ยืนยันว่าคำตอบของนักเรียนถูกต้อง

1.3 พูดตลก พูดเล่น โดยไม่ทำให้ผู้ใดเสียหาย

1.4 ใช้ความคิดเห็นของนักเรียน ขยายความ ดีความ สรุป โดยใช้ความ คิดเห็นของนักเรียน

1.5 พูดซ้ำคำตอบของนักเรียนทุกคำ

1.6 ถามคำถามที่คาดหวังคำตอบไว้แล้ว

1.7 ถามคำถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมและอารยธรรมของพลเมืองและประเทศที่ เป็นเจ้าของภาษา

1.8 ถามคำถามเกี่ยวกับนักเรียนเป็นการส่วนตัว โดยเชื่อมโยงเนื้อหาที่ได้ เรียนไปแล้วกับตัวนักเรียน

2. การพูดที่เป็นอิทธิพลทางตรง (Direct Influence) หมายถึง การพูดที่จำกัด การกระทำและการมีส่วนร่วมของนักเรียน ได้แก่

2.1 ให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น บรรยาย หรือถามคำถาม

2.2 แก้ไขข้อผิดพลาดโดยไม่แสดงการไม่ยอมรับ คือ ไม่ใช่คำหรือสำเนียงที่ แสดงการวิพากษ์วิจารณ์

2.3 พูดถึงวัฒนธรรมและอารยธรรมของพลเมืองและประเทศที่เป็นเจ้าของ ภาษา โดยเล่าข้อเท็จจริง เหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าสนใจทางด้านวัฒนธรรม

2.4 ให้ตัวแบบภาษา อาจเป็นประโยคจากการสนทนาหรือประโยคสำหรับการ ฝึกหัด และการออกเสียงให้นักเรียนฟัง

2.5 พูดเกี่ยวกับตนเอง เล่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ของตนเอง

2.6 ทำกิจวัตรประจำวัน เช่น เช็ครายชื่อนักเรียน ส่งสมุดคำตอบ

2.7 ให้นักเรียนฝึกหัดรูปประโยค โดยให้นักเรียนพูดตามครู ให้นักเรียน เติมคำหรือเปลี่ยนรูปประโยค

2.8 วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนักเรียน ไม่ยอมรับพฤติกรรมของนักเรียนพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับ แสดงความโกรธ ความไม่พอใจ ความรำคาญ ความไม่ชอบในสิ่งที่นักเรียนกำลังทำ

2.9 วิพากษ์วิจารณ์ การตอบสนองของนักเรียน บอกให้นักเรียนรู้ว่าการตอบสนองนั้นไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นที่ยอมรับ แสดงความไม่พอใจ ความรำคาญและการไม่ยอมรับ จะเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์ทางวาจาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน จากข้อค้นพบที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาพูดของครู ได้จำแนกการพูดของครูไว้คล้ายคลึงกัน เช่น การพูดชมเชยหรือให้กำลังใจ การพูดยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การพูดเรื่องส่วนตัว การพูดตลก พูดเล่น การให้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ การแก้ไขข้อผิดพลาด การออกคำสั่ง และการพูดวิพากษ์วิจารณ์ เป็นต้น ดังนั้นครูทุกคนควรให้ความสำคัญกับเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางวาจาในชั้นเรียน เพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนดังที่ อบรม สันภิบาล และกุลชลี องค์ศิริพร (2523 อ้างถึงใน ศุภาพิชญ์ อาศวนิชย์พันธุ์, 2538) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจะเป็นเครื่องบอกให้รู้ว่าเด็กประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวต่อการเรียนรู้ และเลอว์แลนด์ พี เบรตฟอร์ด (Leland P. Bradford (1960) ยังได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ทางวาจาจะระหว่างครูกับนักเรียนย่อมมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ดังนั้นการแสดงออกซึ่งกันและกันในทางที่ดีจะช่วยแก้ปัญหาการเรียนการสอนในชั้นเรียนได้

โทมัส กอร์ดอน (Thomas Gordon, 1991) ได้กล่าวถึงความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่ครูจะสอนและวิธีสอน และยังกล่าวว่าทักษะการสื่อสาร โดยเฉพาะ การพูด มีความสำคัญมากในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

นอกจากนี้ ประดิษฐ์ อุปรมัย (2523) ได้กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนที่จะก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนที่ดี ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถาม ตอบคำถาม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนให้มาก ให้นักเรียนได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ นักเรียนรู้สึกเป็นมิตรกับครูเกิดความเป็นกันเอง

2. ครูควรยกย่องชมเชย ยอมรับฟังความคิดเห็นที่ดีของนักเรียน และนำความคิดเห็นนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์

3. ครูควรมีอารมณ์ขันเพราะอารมณ์ขันของครูจะช่วยให้ทั้งครูและนักเรียนได้คลายความเครียด ซึ่งถ้าหากครูปรารถนาให้นักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี ครูควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน

ปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญมากในชั้นเรียน ดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2534) ได้กล่าวว่า ครูและศิษย์ต้องมีความสัมพันธ์กันมิใช่เพียงแต่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ครูจะต่างจากผู้สอน ถ้าครูกับศิษย์ร่วมสร้างความสัมพันธ์ตามหลักการต่อไปนี้

1. หลักของการยอมรับ หมายถึง การยอมรับและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน คือการยอมรับว่า

1.1 ศิษย์ของเราเป็นมนุษย์ เปิดโอกาสให้เขาเคลื่อนไหว มีบทบาท มีส่วนร่วม ในกิจกรรม ศิษย์เกิดความภาคภูมิใจ มีคุณค่า ซึ่งจะติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่ และกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นมนุษย์

1.2 ศิษย์มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ครูจัดวิธีสอนที่หลากหลาย จัดการสอนซ่อมเสริม

1.3 ครูคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของศิษย์ ยอมรับว่าศิษย์ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาและได้รับการพัฒนาไปจนสุดความสามารถที่เขามีครูไม่มีอคติ ให้ความยุติธรรมแก่ศิษย์ ไม่ว่าเขาจะมีสถานะทางสังคม หรือสถานะทางเศรษฐกิจอย่างไร

2. หลักของการไว้วางใจ

2.1 ศิษย์รู้สึกสบายใจ ที่จะแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียนโดยไม่รู้สึกกระแวงหรือหวาดกลัว

2.2 ศิษย์ได้เถียง คัดค้านความเห็นของท่านอย่างมีเหตุผล และสุภาพ

2.3 ศิษย์ถามความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม เชื่อว่าครูจะเป็นที่พึ่งทางวิชาการของเขาได้จริง

2.4 ศิษย์กล้าปรึกษาปัญหาชีวิต

เมื่อศิษย์ไว้วางใจครู การเรียนการสอนจะไม่มีเมฆหมอกขวางกั้นกระบวนการสอน จะดำเนินไปอย่างมีความสุข คุณธรรมที่มีหลักการนี้เป็นฐาน คือ ความจริงใจ ความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ บทบาทของตนและความมีสุจริตทั้งกาย วาจา ใจ

3. หลักของความผูกพัน

ความผูกพันเกิดขึ้นจากการสำนึกในคุณค่า ความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน ความสำนึกภารกิจที่ทุกฝ่ายต่างอำนวยความสะดวกเอื้ออาทรต่อกันมาเนิ่นนานเกิดจากความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นความเป็นครูจึงทำงานในหน้าที่ของตนด้วยความรัก รักศิษย์ รักการสอน มุ่งความเจริญของศิษย์ยิ่งกว่าตนเอง

4. หลักของการช่วยเหลือเกื้อกูล

ครูนั้นเป็นผู้นำทาง เป็นที่ปรึกษา พร้อมที่จะช่วยเหลือศิษย์ เช่น การแนะนำทางที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม การป้องกันการกระทำชั่ว การเสนอทางเลือกและทางออกในการแก้ปัญหา การช่วยเหลือทางกำลังใจและทางทุนทรัพย์ การรับฟังความทุกข์ของศิษย์อย่างเห็นใจ และพร้อมที่จะเข้าใจ การสนับสนุนเมื่อศิษย์มุ่งสู่จุดหมาย การประคับประคอง เมื่อศิษย์พลาดพลั้ง คุณธรรมในหลักการข้อนี้ คือ เมตตาและกรุณา ซึ่งนับว่าเป็นแก่นหรือคุณธรรมทั้งหลายสำหรับความเป็นครู

นอกจากนี้ในวงการศึกษของประเทศที่มีการศึกษาก้าวหน้า เช่น อเมริกา อังกฤษ ได้ให้ความสนใจในเรื่องปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะว่า

1. ปฏิสัมพันธ์อันดีของครูกับนักเรียนจะช่วยให้ครูและนักเรียนมีความเข้าใจกันและกันดี
2. ช่วยให้การเรียนได้ผลดีเพราะครูเป็นกันเองกับนักเรียน
3. นักเรียนรู้สึกสบายใจในการที่จะรับวิชาหรือทำความเข้าใจบทเรียนซึ่งมีครูคอยช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ไม่ต้องหวาดกลัวการกดขี่บังคับจากครู
4. การที่ครูและนักเรียนเข้าใจกันดีมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล (Person to Person interact) จะทำให้นักเรียนเป็นผู้เรียนที่ผ่อนคลาย ใจกว้างใจ เชื่อครู ไม่กระด้างกระเดื่อง อยู่ในโอวาท ช่วยให้ภาระของครูเบาลง เห็นดีเห็นน้อยน้อยลง เพราะไม่ต้องคอยปราบปรามเคี่ยวเข็ญให้ได้ดังใจตน
5. ช่วยให้มีบุคลิกของครูดีขึ้น การที่ครูให้ความสัมพันธ์แก่นักเรียนเพียงพอเป็นเครื่องแสดงว่า ครูเป็นผู้เมตตากรุณา สามารถจะให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนได้ทุกโอกาส
6. ฝึกหัดอบรมให้นักเรียนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข กล้าในสิ่งที่ควรกล้าและวางตัวพอเหมาะพอดีแก่เหตุการณ์ ให้ความเคารพผู้ใหญ่อย่างรักใคร่ ไม่ใช่เพราะความเกลียดกลัว

ดังนั้นการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ครูและนักเรียนต้องการใช้สื่อความหมายและการโต้ตอบกันด้วยท่าทาง และวาจาในลักษณะต่าง ๆ ตลอดเวลา ลักษณะความสัมพันธ์ทางวาจาซึ่งกันและกัน ซึ่งเรียกว่าปฏิสัมพันธ์ทางวาจา (Verbal Interaction) ในชั้นเรียนนั้น นับเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียนอันจะให้การศึกษามีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางวาจาระหว่างครูกับนักเรียนในชั้นเรียน การวิจัยของ โอคุนิยิ (Ogunniyi, 1984) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางวาจาของครูที่แสดงออกในระหว่างการเรียนการสอน วิชาชีววิทยา เคมี และฟิสิกส์ โดยดัดแปลงการจำแนกประเภทจากการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของ Flander (Flander's Interaction analysis Categories) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครูเป็นผู้มีอิทธิพลต่อนักเรียน และโดยส่วนใหญ่ครูเป็นผู้แสดงพฤติกรรมทางวาจาต่อนักเรียน โดยที่นักเรียนไม่ตอบสนอง

มอสโกวิทซ์ (Moskowitz, 1976) ทำการศึกษาและเปรียบเทียบปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนของครูสอนภาษาต่างประเทศที่ดีเด่นกับครูสอนภาษาต่างประเทศทั่วไป ซึ่งเป็นการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูตัวอย่างประชากรเป็นครูสอนภาษาต่างประเทศที่ดีเด่นจำนวน 11 คน และครูสอนภาษาต่างประเทศทั่วไปอีก 11 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสังเกต และแบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ (Foreign Language Interaction Flint) ซึ่งดัดแปลงมาจากเครื่องมือสังเกตปฏิสัมพันธ์ของ Flander ผู้ทำวิจัยสังเกตการสอนของครูคนละ 4 ครั้ง แล้วนำผลที่ได้จากการสังเกตครูทั้งสองกลุ่มมาเปรียบเทียบผลการวิจัยพบว่า ครูสอนภาษาต่างประเทศที่ดีเด่นมีพฤติกรรมการสอนแตกต่างไปจากครูสอนภาษาต่างประเทศทั่วไปในด้านต่าง ๆ คือ ครูดีเด่นมักจะใช้ปฏิสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลทางอ้อม เช่น ใช้การชมเชยในการสอนภาษาต่างประเทศ และมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมไม่ใช้วาจามากกว่าครูทั่วไป

นอกจากนี้ อะลี ยาฮา อะริชิ (Ali yahya Arishi, 1984) ได้ทำการศึกษาในลักษณะเดียวกัน ในประเทศซาอุดีอาระเบีย ตัวอย่างประชากรเป็นครูสอนภาษาอังกฤษจำนวน 10 คน ผู้วิจัยทำการสังเกตการสอนของครูทั้ง 10 คน คนละ 2 ครั้ง และบันทึกเสียงการสอนของครูด้วย ผลการศึกษาสรุปว่า ครูพูดมากกว่านักเรียน คือ ครูพูดร้อยละ 64.94 นักเรียนพูดร้อยละ 24.05 โดยครูมักจะออกคำสั่ง หรือให้แนวทางไม่ว่าจะเป็นภาษาประจำชาติหรือภาษา

อังกฤษ ครูจะแก้ไขและวิจารณ์การตอบสนองของนักเรียนเสมอ ครูไม่ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียนมากนัก นักเรียนมีส่วนร่วมค่อนข้างจำกัด และมีโอกาสน้อยที่จะได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

สำหรับในประเทศไทยก็ทำการศึกษาในลักษณะเดียวกันในการเรียนการสอนภาษา งานวิจัยของ สุภาพร พรพิบูลย์ (2520) ได้ทำการศึกษาทฤษฎีความร่วมมือทางวาทะระหว่างนักศึกษาฝึกสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงกับนักเรียนฝึกสอนจำนวน 50 คน และเป็นนักเรียนจำนวน 50 ห้องเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางวาทะที่ดัดแปลงจากระบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางวาทะของ Flander ผลการวิจัยสรุปดังนี้ นักศึกษาฝึกสอนพูดร้อยละ 46.68 และนักเรียนใช้เวลาพูดร้อยละ 29.03 โดยนักเรียนพูดตามนักศึกษาฝึกสอน และตอบคำถามนักศึกษาฝึกสอนร้อยละ 10.68 และ 17.16 ตามลำดับ

ทองปอนด์ ชินวงศ์ (2530) ได้ทำการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางวาทะระหว่างครูกับนักเรียนในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ตัวอย่างประชากรเป็นครู 16 คน และนักเรียน 16 ห้องเรียน ผู้วิจัยทำการสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียน ห้องเรียนละ 2 ครั้ง ใช้แบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากแบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของ Gertrud Moskowicz and Amy Tsui Bik-may พร้อมทั้งบันทึกเสียงการสอน ในขณะที่ทำการสังเกตด้วย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ คือ ครูพูดร้อยละ 59.75 นักเรียนพูดร้อยละ 15.31 ซึ่งผู้วิจัยจำแนกเป็นร้อยละของการพูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สำหรับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือ ครูบรรยายร้อยละ 21.08 ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุดคือ นักเรียนตอบคำถามที่ต้องแสดงความคิดเห็นร้อยละ 0.02 สำหรับพฤติกรรมที่ไม่เกิดขึ้นเลยคือ ครูยอมรับความรู้สึกของนักเรียนและพฤติกรรมการพูดภาษาอังกฤษที่ไม่เกิดขึ้นเลยคือ นักเรียนถามและนักเรียนแสดงความคิดเห็น

จะเห็นได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในกระบวนการเรียนการสอนภาษา และผลการวิจัยสอดคล้องกันคือครูมีบทบาทในการพูดมากกว่านักเรียนและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมากที่สุดในชั้นเรียนคือ การบรรยายและออกคำสั่ง และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยก็คือ การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน สำหรับวิธีการในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ทางวาทะในชั้นเรียนจะเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการเรียนการสอน

การสังเกตการเรียนรู้การสอนในชั้นเรียน

การสังเกต (Observation) เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งการวิจัยทางการเรียนการสอน เอช สเติร์น (H. Stern, 1983) กล่าวว่า แต่เดิมนักวิจัยจะสนใจศึกษาเกี่ยวกับผลของการเรียนรู้ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบประสิทธิภาพของวิธีการสอนต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ แต่ผลการวิจัยมักจะปรากฏว่า หาข้อสรุปที่ชัดเจนไม่ได้ ดังนั้น นักการศึกษาและนักวิจัยจึงหันมาให้ความสนใจต่อการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนกันมากขึ้น เพราะทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียด ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ แคโรลีน อีเวิร์ทสัน และเฟรดา ฮอลลี (Carolyn Evertson and Freda Holley, 1983) ที่ว่า การสังเกตที่มีระบบจะให้ข้อมูลบางประการที่ไม่อาจได้มาด้วยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีอื่น แม้การประเมินประสิทธิภาพการสอนของครูจะกระทำได้หลายวิธี แต่การสังเกตการสอนจะทำให้มองเห็นปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน ตลอดจนกระบวนการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นได้ อันจะนำไปสู่การปรับปรุง และพัฒนาการสอนได้ในที่สุด และยังสอดคล้องกับคำกล่าวของ เดวิด นูแนน (David Nunan, 1989) ที่ได้กล่าวถึงการสังเกตชั้นเรียนว่า ถ้าเราต้องการเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มากขึ้น ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องใช้เวลาในการเข้าไปศึกษาถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในชั้นเรียน

ดังนั้น การสังเกตจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ในด้านการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน สำหรับเรื่อง การสังเกตการเรียนการสอน สิ่งที่เราควรศึกษาก็คือ ความหมายของการสังเกต ประเภทของการสังเกต จุดมุ่งหมายของการสังเกตการเรียนการสอน ระบบการสังเกตการเรียนการสอน การสุ่มตัวอย่างในการสังเกต ระบบการบันทึกและรวบรวมข้อมูล วิธีการบันทึกข้อมูลทางการสังเกต ประโยชน์ของการสังเกต และการตรวจสอบคุณภาพของการสังเกต ซึ่งจะนำเสนอต่อไปนี้

1. ความหมายของการสังเกต

การสังเกต (Observation) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก หากพิจารณาตามความหมายของคำแล้ว การสังเกตหมายถึงการเฝ้ามองดูอย่างมีระเบียบวิธีและวางแผนไว้ล่วงหน้าโดยอาศัยเทคนิคการจัดประเภทและจัดลำดับสิ่งที่จะสังเกตเพื่อให้การสังเกตมีความถูกต้องและแม่นยำยิ่งขึ้น เมื่อมีการใช้การสังเกตในความหมายนี้มากขึ้น ความหมายของการสังเกตก็ขยายกว้างออกไป นักวิจัยส่วนใหญ่จะมองการสังเกตในแง่ของวิธีการว่า มีความ

หมายตรงข้ามกับการทดลองการมองในเชิงเปรียบเทียบนี้จะมีประโยชน์มากในการช่วยให้เกิดความเข้าใจกระจ่างชัดขึ้นในแง่ของระเบียบวิธี กล่าวคือ การสังเกตมีการควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ในสถานการณ์ของการวิจัยน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับทดลอง ตัวแปรที่ควบคุมในการสังเกตจะเน้นที่ตัวผู้สังเกตและวิธีการบันทึกข้อมูลมากกว่าสิ่งที่สังเกตหรือประชากรที่ศึกษา

การสังเกต (Observation) คือ การที่ผู้วิจัยพยายามใช้ประสาทสัมผัสเพื่อแสวงหาความรู้ หรือข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัย นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตยังขึ้นอยู่กับ การรับรู้ (Perception) ทักษะคติ (Attitude) ตลอดจนประสบการณ์ของผู้สังเกตด้วย โดยทั่วไปข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะถูกต้องเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวผู้สังเกต ตัวผู้ถูกสังเกต และเครื่องมือที่ใช้ช่วยในการสังเกต (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2534)

สวัสดี สุคนธรังษี (2534) ได้กล่าวว่า การสังเกตคือ การที่จะศึกษาให้ทราบถึงพฤติกรรมของบุคคล หรือหน่วยงาน เพื่อให้ทราบลักษณะปัจจุบันหรือความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาการวิจัย

นอกจากการพิจารณาความหมายในแง่ดังกล่าวแล้ว การสังเกตยังหมายถึงการสืบเสาะแบบไม่สมมติฐาน เป็นการสำรวจเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ ผู้วิจัยไม่ได้สร้างสภาพการณ์นั้นขึ้นมาและหลีกเลี่ยงการเข้าไปจัดกระทำกับตัวแปรอิสระ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความหมายของการสังเกตในแง่ของระเบียบวิธี หมายถึง กระบวนการที่นักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะหนึ่งหรือในช่วงเวลาหนึ่ง โดยผู้วิจัยบันทึกพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์เฉพาะนั้น ๆ การบันทึกพฤติกรรมอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกตเป็นสำคัญ และนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความรู้ทัศนคติ ประสบการณ์ ตลอดจนการฝึกฝนของผู้สังเกต ดังนั้น การใช้การสังเกตเป็นเทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องดำเนินการอย่างเข้าใจวิธีการนี้อย่างแท้จริง โดยมีวัตถุประสงค์ของการสังเกตชัดเจน กำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตอย่างละเอียดรอบคอบ มีการบันทึกข้อมูลอย่างถูกต้องและเป็นระบบ และมีการตรวจสอบคุณภาพของการสังเกตทั้งด้านความตรงและความเที่ยงเช่นเดียวกับวิธีการอื่นในการวิจัย

2. ประเภทของการสังเกต

การสังเกตแบ่งออกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ และทัศนะในการแบ่ง ซึ่งสมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2534), บุญชม ศรีสะอาด (2535), ดิค ออลไรท์ และแคทลีน ไบเลีย (Dick Allwright and Kathleen Bailey, 1991) ได้แบ่งประเภทของการสังเกตออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตสัมผัสกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงด้วยตนเอง ซึ่งในการสังเกตโดยตรงนี้ ผู้วิจัยสามารถสังเกตกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนได้โดยเข้าไปนั่งในชั้นเรียน และจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งการที่จะทำให้การจดบันทึกนั้นทำได้สะดวก ผู้วิจัยอาจตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่าตนจะศึกษาอะไร หรือจะดูอะไรบ้างในชั้นเรียน ทำตารางสังเกต ซึ่งจำแนกประเภทของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสม แล้วจึงบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นได้ช่อง ประเภทของพฤติกรรมในตารางสังเกต การสังเกตโดยตรงจะเป็นวิธีการที่ทำให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง เนื่องจากผู้วิจัยต้องเข้าไปสังเกตด้วยตนเองในชั้นเรียน

2. การสังเกตโดยอ้อม (Indirect Observation) เป็นการสังเกตอีกวิธีหนึ่งซึ่งไม่สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 สังเกต สิ่งที่ต้องการวัดโดยตรงได้ ต้องอาศัยเครื่องมือวัดไปกระตุ้นเราให้ผู้ถูกสังเกตแสดงพฤติกรรมที่ต้องการวัดออกมา แล้วจึงสังเกตพฤติกรรมนั้นอีกที เช่น การทดสอบ การส่งแบบสอบถาม

นอกจากจะจำแนกวิธีการสังเกตออกเป็น การสังเกตโดยตรง และโดยอ้อมแล้ว ยังมีผู้จำแนกการสังเกตออกเป็นประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปอีก โดยพิจารณาจากตัวผู้วิจัยเป็นหลัก และพิจารณาจากโครงสร้างของการสังเกตเป็นหลัก ดังที่ จรรยา เศรษฐบุต (2533), สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2534) และสิริรัตน์ พุ่มประสาธ (2535) ได้แบ่งประเภทของการสังเกตไว้ดังนี้

1. การสังเกตที่พิจารณาตัวผู้วิจัยเป็นหลัก แบ่งออกได้เป็น

1.1 การสังเกตโดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วม (Participant Observation) หมายถึงการสังเกตที่ผู้วิจัยเข้าไปรวมในกลุ่มที่ตนศึกษา และมีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผู้วิจัยเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของกลุ่มหรือสถานศึกษา ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในชีวิตประจำวันของกลุ่มที่ทำการศึกษา และจะเฝ้าดูบุคคลที่ศึกษาว่า บุคคลเหล่านั้นจะเผชิญสถานการณ์ใดและจะปฏิบัติตนอย่างไร ผู้วิจัยจะทำหน้าที่สังเกตและจดบันทึกเอง

1.2 การสังเกตโดยผู้วิจัยไม่เข้าไปมีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้วิจัยกระทำตนเป็นบุคคลภายนอก ไม่เข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่กลุ่มกำลังทำกันอยู่ การไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในความหมายนี้ หมายถึง ไม่เข้าไปร่วม ในกิจกรรมของกลุ่มนั้นเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงการไม่เข้าไปอยู่ในบริเวณสถานที่ด้วย การสังเกต วิธีนี้ผู้วิจัยอาจสังเกตผ่านกระจกซึ่งมองเห็นได้ด้านเดียว โดยผู้ถูกสังเกตไม่ทราบว่าตนถูก สังเกต ในการสังเกตวิธีนี้ผู้วิจัยอาจใช้เทคนิคอื่น ๆ เข้ามาช่วยในการเก็บข้อมูลด้วย เช่น การ สัมภาษณ์ การรวบรวมข้อมูล ชีวประวัติ การใช้แบบสอบถาม การใช้แบบสำรวจ เป็นต้น

2. การสังเกตที่พิจารณาโครงสร้างของการสังเกตเป็นหลัก แบ่งออกได้เป็น

2.1 การสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) หมายถึง การ สังเกตที่กำหนดไว้ล่วงหน้าจะสังเกตอะไรบ้าง ใช้เพื่อบรรยายเหตุการณ์อย่างมีระบบ การสังเกต แบบนี้ ผู้วิจัยจะกำหนดเรื่องเฉพาะไว้ แล้วมุ่งศึกษาลักษณะของพฤติกรรมบางอย่างตามที่ กำหนด จะไม่สังเกตเรื่องอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ เนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะของ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงอยู่ในฐานะที่จะวางแผนในการบันทึกข้อมูลได้ ล่วงหน้า การบันทึก การสังเกตแบบนี้อาจทำได้โดยใช้แบบฟอร์มที่มีพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ พิมพ์ไว้แล้ว เมื่อสังเกตพฤติกรรมที่ตรงกับประเภทที่กำหนดไว้ก็ใส่เครื่องหมายไว้ที่ช่องนั้น

2.2 การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้วิจัยได้กำหนดเรื่องไว้เป็นการเฉพาะให้แน่นอนลงไป การสังเกตแบบนี้จึงเหมาะ สำหรับใช้ในการสำรวจสภาพการณ์ในระยะแรก ๆ ที่ผู้วิจัยยังไม่มีภูมิหลังในเรื่องนั้น ๆ มากพอ ที่จะกำหนดเรื่องเฉพาะได้ แต่พอสังเกตไปนาน ๆ ก็จะสามารถแยกสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปได้ ในการบันทึกการสังเกตแบบนี้ไม่ควรสังเกตไปเขียนไป เพราะจะทำให้สังเกตได้ไม่ทั่วถึง จึงควร จดเฉพาะคำสำคัญ (Key Words) แล้วนำไปเขียนให้สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่งในภายหลัง

ในการที่จะเลือกใช้วิธีการสังเกตแบบใดนั้น ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงเรื่องที่ต้องการ ทำวิจัย หรือศึกษาว่าเหมาะสมที่จะใช้วิธีการสังเกตแบบใด รวมทั้งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของ การวิจัยด้วย

3. จุดมุ่งหมายของการสังเกตการเรียนการสอน

จากประวัติศาสตร์เริ่มแรกของกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ การสังเกตเป็นวิธี การที่นำมาใช้ในการแสวงหาข้อความรู้ต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ข้อมูลจากการสังเกตเป็นข้อมูล เชิงประจักษ์ที่สามารถใช้ในการสร้างสมมติฐานทดสอบสมมติฐาน ตลอดจนการอธิบายปรากฏ

การณ์ต่าง ๆ การสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติจึงนำไปสู่การได้มาซึ่งทฤษฎีและกฎต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์มากมาย ต่อมานักวิจัยจึงได้นำวิธีการสังเกตมาใช้ในการวิจัยทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนเพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์อันจะนำไปสู่คำตอบที่น่าเชื่อถือของปัญหาการวิจัย

รีเบกกา อุลล์มานน์ (Rebecca Ullmann, 1984) และพอล โครลล์ (Paul Croll, 1986) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ในการสังเกตพฤติกรรมการสอน มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ เพื่อการเก็บข้อมูลในการวิจัย และเพื่อการประเมินผลประสิทธิภาพการสอนของครู

อีเวิร์ตสันและกรีน (Evertson and Green, 1986) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสังเกตการเรียนการสอน คือ การบรรยาย (Description) หรือการเป็นตัวแทน (Representation) ของเหตุการณ์ กระบวนการ และปรากฏการณ์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์เหล่านั้น ข้อมูลจากการสังเกตการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความเข้าใจและการปรับปรุงระบบโรงเรียน การเรียนการสอนและการเรียนรู้

การใช้วิธีการสังเกตในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนนี้ อีเวิร์ตสัน และ กรีน (Evertson and Green, 1986) ได้แบ่งทิศทางของการศึกษาวิจัยตั้งแต่ระยะต้นจนถึงปัจจุบันออกเป็น 4 ขั้นที่ต่อเนื่อง และคาบเกี่ยวกัน ดังนี้

1. ขั้นการศึกษาสำรวจ (Exploratory Phase) ระยะ ค.ศ.1939-1963 เป็นขั้นของการใช้วิธีการสังเกตในการศึกษาสำรวจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน คำถามของการวิจัยคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน พฤติกรรมในห้องเรียน ตลอดจนพฤติกรรมการสอนอื่นๆ นั้นสามารถระบุหรือกำหนดอย่างมีความเที่ยง (Reliability) และความตรง (Validity) ได้หรือไม่ วิธีการสังเกตในขั้นเรียนเริ่มต้นจากการศึกษากระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

2. ขั้นการศึกษาเชิงบรรยาย ทดลองและการฝึกอบรม (Descriptive Experimental and Training Studies) ระยะ ค.ศ.1958-1973 เป็นขั้นของการใช้การสังเกตในการวิจัยเชิงบรรยาย การวิจัยเชิงทดลองและการฝึกอบรมตลอดจนการพัฒนาเครื่องมือการสังเกต วิธีการสังเกตในขั้นนี้เริ่มต้นจากการศึกษาแบบจำแนกประเภท และการศึกษาการสอนอย่างเป็นระบบ

3. **ขั้นการศึกษาผลของครู (Studies of Teacher Effects)** ระยะเวลา ค.ศ. 1973 จนถึงปัจจุบันเป็นการศึกษาพฤติกรรมของครูที่สัมพันธ์กับผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่วัดโดยใช้แบบสอบถามมาตรฐาน เริ่มต้นจากงานเขียนของโรเซนชายน์ และเฟิร์น (Rosenshine and Furst, 1973) ซึ่งเรียกร้องให้มีการสำรวจพฤติกรรมของครูที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ในการเรียน โดยใช้การศึกษาเชิงบรรยายการศึกษาความสัมพันธ์และการศึกษา สำรวจเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์

4. **ขั้นการศึกษาการสอน (Teaching)** โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีการของการสังเกต ระยะเวลา ค.ศ. 1972 จนถึงปัจจุบัน เป็นขั้นที่มีพัฒนาการคู่ขนานมากับขั้นที่ 3 เริ่มต้น จากการศึกษาจุดมุ่งหมายของการใช้ภาษาในห้องเรียน โดยคาสเดน จอห์นและฮามส์ (Cazden, John and Hymes, 1972) ซึ่งเป็นการเริ่มต้นการใช้แนวคิดทางด้านภาษา (Linguistic Approach) ในการศึกษากระบวนการเรียนการสอน

จากทิศทางของการศึกษาวิจัยซึ่งใช้การสังเกตเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเห็นได้ว่าการสังเกตเป็นวิธีการที่ใช้กับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยที่หลากหลายและข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอนก็เป็นข้อความรู้ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในด้านการเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและการประยุกต์ใช้

4. ระบบการสังเกตการเรียนการสอน

การสังเกตพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ หมายถึง การสังเกตโดยผู้สังเกตที่ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วและสังเกตพฤติกรรมโดยใช้แบบสังเกตที่ให้ความหมายของพฤติกรรมมาแล้วแล้ว บอร์ก และกัล (Borg and Gall, 1989) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่จำเป็นของการสังเกตก็คือ ความเที่ยง (Reliability) ของการสังเกตและการใช้วิธีการเพื่อให้สามารถทำการวิจัยซ้ำได้ โดยนักวิจัยหรือผู้สังเกตคนอื่น ๆ

การใช้การสังเกตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนั้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่แตกต่างกันจะนำไปสู่ความแตกต่างกันในด้านกลวิธีในการสังเกต ระบบการสังเกต และระดับของความเป็นทางการของการสังเกต ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงเป็นสิ่งที่กำหนดการตัดสินใจว่าจะสังเกตอะไร สังเกตอย่างไร สังเกตใคร สังเกตเมื่อใด สังเกตที่ไหน บันทึกข้อมูลการสังเกตอย่างไร วิเคราะห์ข้อมูลอย่างไรและใช้ข้อมูลอย่างไร กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของการสังเกตมีความสัมพันธ์กับทฤษฎี ความเชื่อ ข้อตกลงเบื้องต้นตลอดจนประสบการณ์เดิมของผู้สังเกต องค์ประกอบเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นกรอบของการสังเกต (Frame of Reference)

ของผู้สังเกตและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและกระบวนการในการสังเกต (Evertson and Green, 1996) องค์ประกอบสำคัญประการแรกและสำคัญที่สุดของการสังเกตคือ กำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตว่าคืออะไร และจะต้องมีการให้ความหมายของพฤติกรรมเพื่อให้สามารถสังเกตได้ เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger, 1973) กล่าวถึงพฤติกรรมที่จะสังเกตว่า ผู้สังเกตสามารถสังเกตพฤติกรรมได้ในขอบเขตที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของการสังเกตหรือคำถามที่ต้องการถาม

บอร์กและกัล (Borg and Gall, 1989) ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมหรือตัวแปรในการสังเกตออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ตัวแปรบรรยาย (Descriptive Variables) หมายถึง ตัวแปรที่ผู้สังเกตต้องใช้การสรุปความหมาย (Inference) น้อยมาก เรียกว่าเป็นตัวแปรสรุปความหมายระดับต่ำ (Low Inference) จึงเป็นตัวแปรที่ให้ข้อมูลที่มีความเที่ยง เช่น ผู้สังเกตบันทึกคำพูดที่สำคัญเมื่อครูอธิบายความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นในการสังเกตตัวแปรบรรยาย ผู้สังเกตจึงมีความสอดคล้องกันในระดับสูง

2. ตัวแปรสรุปความหมาย (Inference Variables) หมายถึงตัวแปรที่ผู้สังเกตต้องสรุปความหมายก่อนที่จะบันทึกหรือให้คะแนน เช่น ผู้สังเกตบันทึกความเชื่อมั่นในตนเองของครูขณะที่ครูอธิบายความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น ความเชื่อมั่น ความไม่แน่ใจ ความกระวนกระวายใจ และความสับสนไม่ใช่พฤติกรรมแต่เป็นการสรุปความหมายจากการสังเกต ผู้สังเกตต้องสรุปความหมายจากพฤติกรรม ตัวแปรลักษณะนี้จึงเรียกว่าเป็นตัวแปรสรุปความหมายระดับสูง (High Inference)

3. ตัวแปรประเมิน (Evaluative Variables) หมายถึง ตัวแปรที่ผู้สังเกตต้องสรุปความหมายจากพฤติกรรมและต้องตัดสินเชิงประเมิน เช่น การประเมินค่า (Ratings) ของคุณภาพของคำอธิบายของครูเกี่ยวกับความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ การประเมินค่าคุณภาพไม่ใช่พฤติกรรมแต่เป็นการสรุปความหมายจากพฤติกรรม การสังเกตตัวแปรประเมินเป็นสิ่งที่ยาก ผู้สังเกตจึงต้องรวบรวมตัวอย่างของพฤติกรรมที่เป็นความหมายของตัวแปรประเมินในทุกระดับค่าเช่นตั้งแต่ดีมากจนถึงไม่ดี

ในการกำหนดพฤติกรรมสำหรับการสังเกตนั้น หากเป็นพฤติกรรมที่ต้องการสรุปความหมายน้อย ความคงเส้นคงวาและความเห็นพ้องต้องกันของผู้สังเกตจะสูง แต่อย่างไรก็ตาม หากกำหนดพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าวเป็นหน่วยย่อยมากเกินไปการสรุปนัยทั่วไป (Generalization) และการนำไปใช้ก็จะทำได้ยากเนื่องจากข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่ไม่มีความหมาย แต่ในทางตรงกันข้าม การกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการการสรุปความหมายระดับสูงจะทำให้เกิดการตีความหมายที่มีลักษณะเป็นอัตนัยสูง ความคงเส้นคงวาของการสังเกตและความเห็นพ้องต้องกันของผู้สังเกตมีน้อย แต่การสรุปนัยทั่วไป และการนำไปใช้จะทำได้ง่าย

5. การสุ่มตัวอย่างในการสังเกต

การสุ่มตัวอย่างในการสังเกตเป็นกระบวนการในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

1. จำนวนของกลุ่มตัวอย่าง
2. ระยะเวลาทั้งหมดของการสังเกต
3. การกระจายของเวลาของการสังเกต
4. ความเป็นไปได้ของการสังเกตที่เป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การตัดสินใจในเรื่องดังกล่าวอาศัยกรอบทางทฤษฎีของการวิจัย งานวิจัยที่ผ่านมา การศึกษานำร่อง หรือการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต้องอาศัยการสังเกต นอกจากนี้ การตัดสินใจดังกล่าวยังสัมพันธ์กับความแปรปรวนหรือความคงที่ของพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา สภาพแวดล้อมของการศึกษา ลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง ตลอดจนระเบียบวิธีที่เลือกใช้

อีเวิร์ดสัน และกรีน (Evertson and Green, 1986) บอร์ก และกัล (Borg and Gall, 1989) ได้กล่าวถึงวิธีการสุ่มตัวอย่างไว้สอดคล้องกันว่า วิธีการสุ่มตัวอย่างในการสังเกต มี 2 วิธี คือ

1. การสุ่มตามเวลา (Time Sampling) หมายถึง การสุ่มโดยใช้เวลาเป็นขอบเขต คือ เลือกช่วงเวลาเป็นขอบเขต โดย เลือกช่วงเวลา (Intervals) จากเวลาทั้งหมดของการสังเกต และสังเกตเฉพาะเวลาที่เลือกไว้ การเลือกช่วงเวลาอาจเลือกโดยการสุ่มหรือเลือกแบบเป็นระบบ การเลือกแบบสุ่มจะให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนของพฤติกรรมที่อาจเกิดขึ้นในเวลาใดก็ได้ในเวลาทั้งหมดของการสังเกต

2. การสุ่มตามเหตุการณ์ (Event Sampling) หมายถึง การกำหนดสิ่งที่สังเกตแต่ไม่กำหนดระยะเวลาของการสังเกต ระยะเวลาการสังเกตถูกกำหนดโดยขอบเขตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและสัมพันธ์กับเหตุการณ์ กล่าวคือ ผู้วิจัยเลือกสิ่งที่สังเกตแล้วกำหนดสถานการณ์ที่เป็นไปได้ทั้งหมดที่ปรากฏนั้นเกิดขึ้นแล้วสุ่มเหตุการณ์โดยให้เป็นตัวแทนของเหตุการณ์ทั้งหมด

6. ระบบการบันทึกและรวบรวมข้อมูล

อีเวิร์คสันและกรีน (Evertson and Green, 1986) ได้จำแนกระบบการบันทึกและรวบรวมข้อมูลในการสังเกตเป็น 4 ระบบ คือ

1. ระบบจำแนกประเภท (Category System) เป็นระบบการบันทึกข้อมูลแบบปิด (Closed System) คือ ประกอบด้วยประเภทพฤติกรรมหรือหน่วยย่อยของพฤติกรรมของการสังเกตจำนวนหนึ่งที่ได้ระบุไว้แล้ว มีการให้คำจำกัดความของประเภทพฤติกรรมตามปรัชญา ทฤษฎี ข้อมูลเชิงประจักษ์ หรือ ความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการ เหตุการณ์ หรือกลุ่มที่ต้องการศึกษา การสังเกตจะต้องระบุและบันทึกพฤติกรรมที่อยู่ในระบบ ไม่มีการเพิ่มประเภทพฤติกรรมใหม่ๆ เข้าไปในระหว่างการสังเกตจึงเป็นระบบที่เป็นการสุ่มพฤติกรรมตามเหตุการณ์ กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในระยะเวลาหนึ่ง

การบันทึกข้อมูลในระบบนี้พฤติกรรมที่สังเกตจะถูกบันทึกเมื่อพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นโดยใช้รหัสหรือสัญลักษณ์ตัวเลขแทนพฤติกรรมที่สังเกต หรือบันทึกเป็นมาตราส่วนประเมินค่า หรือทำรายชื่อกับแบบสังเกต พฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะจัดอยู่ในประเภทเดียว ขอบเขตของการสังเกต อาจเป็นเวลา (Time Sampling) หรือเหตุการณ์ (Event Sampling)

วัตถุประสงค์ของการใช้ระบบจำแนกประเภทในการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอนก็เพื่อให้ได้ข้อมูลสากล (Normative Data) และกำหนดกฎทั่วไปของการสอน

2. ระบบบรรยาย (Descriptive System) เป็นระบบการบันทึกข้อมูลแบบเปิด (Open System) คือ มีประเภทพฤติกรรมที่กำหนดไว้แล้วเพื่อบรรยายพฤติกรรมและอาจมีประเภทพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตการบันทึกพฤติกรรมแต่ละพฤติกรรมอาจบันทึกมากกว่าหนึ่งประเภท (Multiple Coding) คือ พฤติกรรมหนึ่งอาจจะมีจุดมุ่งหมายมากกว่าหนึ่ง เช่น คำพูดของครูอาจเน้นความสนใจของนักเรียนและอาจเป็นการควบคุมนักเรียนด้วย

การบันทึกข้อมูลของประเภทพฤติกรรมที่กำหนดไว้ก่อนแล้วอาจใช้การบันทึกเสียง หรือผสมผสานการบันทึกเสียงกับการถอดเทปคำพูด (Transcript) พฤติกรรมจะถูกบันทึกในลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของพฤติกรรม เช่น โครงสร้างของการสอน

3. ระบบเล่าเรื่อง (Narrative System) เป็นระบบการบันทึกข้อมูลแบบเปิด (Open System) ที่ไม่มีการกำหนดประเภทพฤติกรรมมาก่อนประเภทพฤติกรรมได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลหลังการสังเกต และเนื่องจากใช้วิธีบันทึกข้อมูลแบบถาวร คือ การเขียนบรรยายหรือการบันทึกภาพและการบันทึกเสียง การกำหนดประเภทพฤติกรรม รูปแบบพฤติกรรมและการสร้างตัวแปร จึงทำแบบย้อนหลังได้ อาจมีการปรับตัวแปรใหม่ ๆ ในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้น การกำหนดจำนวนและชนิดของตัวแปรจึงมีเหตุผลมาจากข้อมูลของการสังเกต เช่นเดียวกับแนวคิดเชิงทฤษฎี

การบันทึกข้อมูลในระบบนี้บันทึกโดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียน ผู้สังเกตอาจเขียนบรรยายเหตุการณ์หรือพูดอัดเทปบรรยายไว้ อาจเป็นการบันทึกขณะสังเกตหรือบันทึกภายหลังและระยะเวลาการสังเกตขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการสังเกต

วัตถุประสงค์ของการใช้ระบบเล่าเรื่อง คือ การศึกษารายละเอียดของปรากฏการณ์ที่สังเกตเพื่ออธิบายกระบวนการและค้นหาหลักการและรูปแบบพฤติกรรมในเหตุการณ์เฉพาะ เพื่อให้เข้าใจว่าอะไรกำลังเกิดขึ้นในปรากฏการณ์นั้นและระบุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดของปรากฏการณ์

4. ระบบการบันทึกโดยใช้เทคโนโลยี (Technological Records) เป็นระบบการบันทึกข้อมูลแบบเปิดเช่นเดียวกับระบบเล่าเรื่อง แต่เป็นการบันทึกขณะสังเกตโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นการบันทึกถาวร ข้อมูลที่บันทึกเป็นข้อมูลดิบที่ผู้วิจัยจะต้องสร้างระบบในการวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อมูลหรือตัวแทนของเหตุการณ์ นอกจากนั้น อาจใช้วิธีบันทึกข้อมูลแบบผสมผสานกับระบบอื่นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย วัตถุประสงค์ของระบบการบันทึกโดยใช้เทคโนโลยี ก็เพื่อบันทึกเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์อย่างถาวรสำหรับการศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งซึ่งภายหลัง

วิธีบันทึกข้อมูลจากการสังเกต แบ่งออกได้เป็น 4 วิธี (Borg and Gall, 1989) คือ

1. การบันทึกตามระยะเวลา (Duration Recording) เป็นการบันทึกระยะเวลาที่พฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้น โดยมากมักเป็นการบันทึกระยะเวลาของพฤติกรรมเดียว แต่หากในระยเวลานั้นพฤติกรรมหลายพฤติกรรมเกิดขึ้นโดยกลุ่มตัวอย่างคนเดียวกัน ผู้สังเกตก็สามารถบันทึกได้หากพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เช่น บันทึกระยะเวลาที่นักเรียนทำงานระยะเวลาที่นักเรียนไม่ทำงานแต่ไม่สับสน เป็นต้น และอาจบันทึกเวลาของนักเรียนหลายคนในเวลาเดียวกัน

2. การบันทึกความถี่ (Frequency-Count Recording) เป็นการบันทึกทุกครั้งที่พฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้น หากพฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้นถี่มาก ผู้สังเกตอาจบันทึกเพียงพฤติกรรมเดียว การบันทึกความถี่เป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับการบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นระยะเวลาสั้นและระยะเวลาไม่มีความสำคัญ เช่น พฤติกรรมของครูที่เกี่ยวข้องกับการจัดการห้องเรียน ได้แก่ กระตุ้นผู้เรียนเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ชมเชย ให้ตัวชี้แนะ เป็นต้น พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมระยะสั้นและเกิดได้เพียงพฤติกรรมเดียวในระยะเวลาหนึ่ง

3. การบันทึกตามช่วงเวลา (Interval Recording) เป็นการบันทึกพฤติกรรมเป้าหมายตามช่วงเวลาที่กำหนดเช่น ระบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของแฟลนเดอร์ส ผู้สังเกตตรวจสอบพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายทุก ๆ 3 วินาที และบันทึกว่าพฤติกรรมใดใน 10 พฤติกรรมเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความยาวของช่วงเวลาจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพฤติกรรมที่สังเกต แต่มักจะเป็นช่วง 10 วินาที ถึง 1 นาที การสังเกตที่มีการบันทึกเป็นช่วงเวลาอาจทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ (1) ผู้สังเกตบันทึกว่ากลุ่มตัวอย่างเป้าหมายกำลังแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมเป้าหมายเดียวในแต่ละช่วงเวลา เช่น นักเรียนกำลังทำงานหรือไม่ทำงาน (2) ผู้สังเกตให้ความหมายของพฤติกรรม และพฤติกรรมตามความหมายที่ให้ไว้จะถูกบันทึกในแต่ละช่วงเวลา

4. การบันทึกแบบต่อเนื่อง (Continuous Recording) เป็นการบันทึกพฤติกรรมทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในระหว่างเวลาของการสังเกตแต่ละเวลา วิธีบันทึกแบบนี้ไม่ได้เน้นที่กลุ่มพฤติกรรมใดโดยเฉพาะ ผู้สังเกตบันทึกข้อมูลโดยการบรรยายสั้น ๆ หรือเล่าเรื่องสั้น ๆ ตามลำดับเวลาของทุกสิ่งทุกอย่างที่กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายทำ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เช่น ห้องเรียน การประชุม การบันทึกแบบต่อเนื่องมักใช้ในการศึกษาเชิงสำรวจ เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถบอกถึงรูปแบบของพฤติกรรม

สำคัญซึ่งจะสามารถศึกษาต่อไปด้วยวิธีการบันทึกแบบอื่น ๆ และในการวิเคราะห์ข้อมูลที่บ้านทึกแบบต่อเนื่องผู้วิจัยจะต้องอ่านบันทึกแล้วสร้างระบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลังจากนั้นอ่านอีกครั้งแล้วจัดกลุ่มพฤติกรรมตามระบบวิเคราะห์เนื้อหาที่สร้างขึ้น

7. ประโยชน์ของสังเกตการเรียนการสอน

การสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างมีระบบก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะกับนักเรียน ครู อาจารย์นิเทศ ศึกษานิเทศก์ ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียน ชีระชัย บุรณะโชติ (2515), สันต์ธรรมบำรุง (2526) และเออร์เนส โอเบอร์ (Ernest ober, 1971) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า

1. สามารถนำไปใช้ในการนิเทศการศึกษาเพราะช่วยให้ผู้สอนได้ทราบพฤติกรรมของตนเองในห้องเรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้สามารถปรับปรุงตนเอง

2. ปรับปรุงการสอน โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอน และกระบวนการเรียนในชั้นเรียนมาเป็นหลักในการปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. การวิจัยทางการศึกษา เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีการสอน เพื่อให้ทราบว่าพฤติกรรมประเภทใดมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน และพฤติกรรมประเภทใดที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของนักเรียน

8. การตรวจสอบคุณภาพของการสังเกต

การตรวจสอบคุณภาพของการสังเกตหรือคุณภาพของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนั้นมีประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา คือ ความเที่ยง (Reliability) และความตรง (Validity) ของการสังเกตข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะมีคุณค่าและมีความหมายก็ต่อเมื่อการสังเกตนั้นมีความเที่ยงและความตรง

ความเที่ยง (Reliability) แต่เดิมได้มีการอภิปรายและคำถามเกี่ยวกับความเที่ยงของข้อมูล จากการสังเกต เพราะการสังเกตเป็นการวัดตัวแปร คือ พฤติกรรมโดยใช้การวินิจฉัยตัดสินจากผู้สังเกต แกลเลอร์ท (Gellert Cited by Weick, 1968) ได้สรุปไว้ว่า ในการสังเกตนั้นยังมีกลุ่มพฤติกรรมสำหรับการสังเกตน้อยเพียงใด และให้คำจำกัดความของพฤติกรรมเหล่านั้นได้ชัดเจนมากเท่าใด รวมทั้งการสรุปความหมายมีน้อยเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ค่าความเที่ยงของการสังเกตสูงขึ้น จากการสรุปดังกล่าวแสดงว่า ในการสังเกตจะต้องกำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตอย่างชัดเจน เฉพาะเจาะจงและไม่คลุมเครือ นั่นคือ ไม่ว่าผู้สังเกตจะเป็น

ใครก็สามารถสังเกตและรายงานพฤติกรรมในลักษณะที่คล้ายกันตามพฤติกรรมที่กำหนดไว้
 ดังนั้น การตรวจสอบความเที่ยงของการสังเกตจึงพูดได้จากความเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้
 สังเกตด้วยกัน หรือระหว่างผู้เชี่ยวชาญการสังเกตกับผู้สังเกตในขณะบันทึกข้อมูลของเหตุการณ์
 ในห้องเรียนเดียวกัน (Inter-observer Reliability) และดูได้จากความคงเส้นคงวาของผู้สังเกต
 คนเดียวกันในการบันทึกข้อมูลของเหตุการณ์ที่คล้ายกันในช่วงเวลาต่างกัน (Intra-observer
 Reliability)

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1975) ได้กล่าวว่าการสังเกตการเรียนการสอน
 อย่างมีระบบนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความเที่ยงตรงและความถูกต้องของการบันทึกพฤติกรรม
 ซึ่งแบ่งเป็น

1. ความเที่ยงตรงภายในตัวผู้สังเกต (Intraobserver reliability)
2. ความเที่ยงตรงระหว่างผู้สังเกต (Interobserver reliability) ซึ่งผู้สังเกต
 จะต้องมี ความเที่ยงตรงในการจำแนกและบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตได้ในชั้นเรียน

ความตรง (Validity) ความตรงของการสังเกตคือ การให้คำจำกัดความของ
 สิ่งที่ถูกสังเกตให้ตรงกับสิ่งที่ผู้วิจัยตั้งใจสังเกต กล่าวคือ กำหนดสิ่งที่จะสังเกตหรือพฤติกรรมที่
 จะสังเกตให้ตรงกับพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตหรือต้องการวัด นอกจากนี้ผู้วิจัยจะให้คำจำกัด
 ความแล้วยังให้คำอธิบาย (Glossary) ของสิ่งที่ต้องการสังเกตด้วยเพื่อให้ผู้สังเกตมีความเข้าใจ
 ถูกต้องตรงกันในการสังเกต ลักษณะดังกล่าวจึงเรียกได้ว่า มีความตรงของการสังเกต

การตรวจสอบคุณภาพของการสังเกตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่
 ถูกต้องและแม่นยำอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยที่มีความหมายและเป็น
 ประโยชน์

การวิจัยในเรื่อง "การศึกษาการใช้ภาษาพูดในชั้นเรียนของครูในโรงเรียน
 ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตเป็นหลัก โดย
 ผู้วิจัยได้ไปสังเกตโดยตรงในชั้นเรียน และบันทึกเทปประกอบ เพื่อตรวจสอบข้อมูล และหา
 ความเที่ยงตรง ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ช่วยวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่สุด